

קונטרס
מנחת שאול

הלכות והליכות
ליומי בין הזמנים
☆

מפתח עניינים

ד	הקדמה
ו	יציאה לדרך
ח	תפילת הדרך
י	ברכת הגומל
יא	דיני מזוזה
יב	הלכות תפילה וברכות
יז	הלכות שבת
כה	מקצת הלכות והליכות הקשורות לבין הזמנים
לב	השחתת עץ מאכל

אשמח מאוד לקבל הגהות והערות
בכל עניני הקונטרס ניתן לפנות
minchatshaul@gmail.com

חובר ע"י הצעיר באלפי ישראל
שאול דניאל בהר"ר יעקב סעיד שליט"א
בין הזמנים תשפ"א

מהדורה נוכחית יו"ל

לעילוי נשמת

ה"ה יוסף בן וועלוול ע"ה. ה"ה אהרן בן רוזה ע"ה.

ה"ה ציון בן נזהה ומרת מלכה בת פרוחה ע"ה

ה"ה משה חיים בן סופיא ע"ה

ה"ה יצחק בן בהייה ע"ה

מרת אסתר בת מזל ע"ה

לרפואה שלימה

מו"ר הרה"ג רפאל גבריאל אליהו בן רחל ג'ברא שליט"א

לזיווג הגון בקרוב

ה"ה מרדכי [MARK] בן לידיא הי"ו

להצלחת

הרה"ג רפאל בן אליהו שליט"א

ה"ה רחמים [Raymond] בן אליהו הי"ו

ה"ה יונתן בן בנימין כהו הי"ו

ה"ה אהרן בן דוד נקצ'ה הי"ו

הקדמה:

א המקור לתקופת בין הזמנים, מובא בגמרא במסכת ברכות (דף ל"ה ע"ב), אמר להו רבא לרבנן, במטותא מינייכו, ביומי ניסן וביומי תשרי לא תתחזו קמאי, כי היכי דלא תטרדו במזונייכו כולא שתא ע"כ, מבואר שהפסיקו ללמוד בחודשי ניסן ותשרי כדי להתארגן כלכלית, ותו לא, וע"ש במהרש"א.

ולא זאת בלבד, אלא ידוע מה שמספרת הגמרא במסכת שבת (דף קמ"ז ע"ב) על רבי אלעזר בן ערך, שפעם הגיע לדיומסת, שהוא מקום של מרחצאות חמים ועינוגים, וכן הגיע לפרוגייתא, מדינה שיינה משובח, אימשיך בתרייהו [דיין פרוגייתא ורחיצה במי דיומסת], ולבסוף שכח תלמודו עד כדי כך שכשעמד לקרוא בתורה את פרשת החדש הזה לכם, קרא בטעות החרש היה לבם, ונפל טעות זה בפיו לפי ענינו, שנעשה לבו לב אבן וחרש מלהבין אחרי אשר היה לבו כמעייין המתגבר בחיבורו לחכמים (מהרש"א שם), עד שהתפללו חבריו עליו ונרפא וחזר לו תלמודו.

וכן עיין במהרש"א במסכת שבת (דף ק"ט ע"ב ד"ה ואמר רבה לא חרבה ירושלים) שכתב בזה"ל, והנה רוב עונות [שכתוב בגמרא שם שמחמתם נחרבה ירושלים] וכמעט כולם הם בדור הזה בעו"ה, [איסורי שבת מעט מזעיר שנזהרים בהם ורבים שאינן יודעין באיסורן, וראוי בכל קהלה להודיע ברבים לדרוש להן ולהודיע איסורן, ובכל מ"ש רבים הם שדרך חיוב הוא להם להשתכר במ"ש ולבטל ק"ש של שחרית בזמנו], ביטול תינוקות של בית רבן הוא מצוי בכל קהלה, גם הבחורים מבטלין רוב הימים בבין הזמנים והולכים ברחובות בביטולים וטיולים וכו' עכ"ל.

וכבר ידוע מה שכתב השל"ה (במסכת שבועות פרק נר מצוה אות כ"ד ואות כ"ו) ועיקר הכולל הכל, יהיה נעקר ונשרש מן העולם השם של בין הזמנים, לא יזכר ולא יפקד, רק כל העתים שוים לטובה, יתנהגו במנהג אחד לתורה וכו', וזמן ובין הזמנים שוים וכו' ע"ש.

ומסופר, שבשעתו נכנסו הרה"ג אלעזר מנחם מן שך זצ"ל והרה"ג יחזקאל אברמסקי זצ"ל אל הסטייפלער זצ"ל ודנו עמו על בין הזמנים, הכיצד יתכן, הם תמהו, להוציא את הבחורים היקרים, המסולאים בפז, אל הרחוב הנורא דוקא בימי הקיץ הלוהטים, כשהשטן מרקד ברחובות, והעולם נראה בחוץ כמו ג'ונגל, הסטייפלער ענה להם כך, אצלי הבין הזמנים הוא כאילו נטלו את הלב של הזמן, הרי בלי הבין הזמנים היו לומדים ברציפות מאחרי פסח עד יום הכיפורים, במהלך אחד, והנה השלוש שבועות של בין הזמנים [של חודש אב] עוקרים את הלב של הזמן, וכאן סיפר להם הסטייפלער ידיעה מרעישה, כל הבין הזמנים הזה התחיל שלא לשם שמים, הכל התחיל כי באלול הבחורים החסידים היו נוסעים, כל אחד לאדמו"ר שלו, והישיבות התחילו להתרוקן מבחורים, המצב הכספי של הישיבות היה קשה מאוד, למנהלי הישיבות היה קשה לספק אוכל לבחורים, והחליטו שבלאו הכי הישיבות ריקות בתקופה זו, אז יקבעו את הימים הללו של אלול לבין הזמנים, כך ירוויחו גם שהישיבה תחסוך מעט כסף, כי המטבח יהיה סגור, וגם שהר"מים ינוחו מעט, אחרי זמן חככו רבני הישיבות בדעתם, וכי איך אפשר לקבוע את ימי אלול לימי בין

הזמנים, וכי זו ההכנה הראויה לראש השנה, כך אמור להיראות אלול בישיבות, לא יתכן כדבר הזה, והחליטו להחזיר לימי האלול את הלימוד בישיבות, אלא שאז התעוררה בעיה, מה יהיה עם המטבח, איך מנהלי הישיבות יפרנסו את הימים שהם כבר חסכו בימי בין הזמנים, וכדי לפתור בעיה זו החליטו להחליף את הימים, ובמקום ימי האלול, קבעו את ימי הקיץ לבין הזמנים. וידוע שבשיבת פורת יוסף, עד זמנם של רבותינו הגר"י צדקה והגר"צ זיע"א, לא היה נהוג בין הזמנים כלל.

אמנם היום הבין הזמנים היא מציאות קיימת שאי אפשר לשנותה, אבל אם נדע שבין הזמנים הוא לא חלק מתכנית עולם הישיבות, אלא תחילתו של הרעיון לא היתה לשם שמים, אלא הוא היה בדיעבד גדול, אזי נביט על הימים הללו בצורה אחרת (הגה"צ רבי דן סגל בכנס חיזוק לקראת בין הזמנים אב תשע"ח).

ב כיום ימי בין הזמנים הם ימי מנוחה לעמלי תורה. צורך לתקופת מנוחה לחיזוק הגוף והנפש, ובאופן זה נחשבת לו גם תקופה זו כאילו למד בה תורה כבימי הזמן.

והנה, מנוחה זו מתחלקת לשניים, האחת, מנוחת הגוף שהוא ענין גשמי וכאכילה ושינה. השנייה, מנוחת המח, שהוא מתייגע ומותש מרוב העיון וזקוק למנוחה. אמנם, מנוחת המח תתכן גם כשהוא מחליף את הסוגיה בה עוסק, כי במוחו של אדם נמצאים מספר רב מאוד של תאים שכל אחד מהם תופס העניין שבו עוסק, ולכן כשלומד סוגיה אחרת מתחלפים התאים, ותאי המח שעסק בהם ונשתמש בהם עד עתה הם במצב של מנוחה.

ולפי זה יש לבאר דברי המדרש (מדרש רבה לך לך) על הכתוב מי יתן לי אבר כיונה אעופה אשכונה, למה כיונה, משום שכל העופות בשעה שיגיעים, נחים על גבי סלע או אילן, אבל היונה בשעה שהיא פורחת ויגיעה, קופצת באחת מאגפיה ופורחת באחת מאגפיה, וכך הוא הדרך הרצוי לקיים גם מנוחה זו, עם ישראל אינו אמור לנוח בצורה שתפסיק לו את רציפות המעוף שלפני המנוחה, אלא אדרבה, המנוחה עצמה, עם כל צרכיה ודרכיה, נחשבת להמשך התעופה, עם קשר ישיר ובלתי פוסק עם הלימוד.

ולכן צריך לדעת, כי גם אם הותרה המנוחה עדיין לא הותר לו לאדם לבזבז כל יומו במנוחה, וכל אחד יברר בעצמו לכמה זמן מנוחה הוא נזקק, אבל אין היתר לעשות התורה עראי, ויהיה עסקו בתורה בכל עת פנוי. אך אם חלילה מוסיף לבטל גם בזמן שאינו נחוץ ואינו חושש על ביטול התורה, הרי הוא בכלל אם תעזבני יום יומיים אעזבך והתורה מתרחקת ממנו ומפסיד את דרגת חייו שזכה בה, ודבר זה נחשב לו כמיתה, רח"ל. ודבר פשוט הוא שימי המנוחה לחיים ניתנו ולא חלילה להיפך. חבל מאוד להפסיד בבין הזמנים את כל מעלתו, וכל השם לבו יזהר מאוד בזה (מתוך דברי הגר"ד פוברסקי).

ג יכול אדם לטייל במקום שמרחיב לבו, כשכוונתו לשם שמים, דהיינו שע"י זה יוכל לעסוק בתורה ולעבוד את הבורא ביתר שאת, ואז יחשוב לו ה' למצוה כשלא יהיה שום נדנוד איסור וחיסרון מצוה (פלא יועץ מאמר טיול), ואדרבה, מי שעוסק בימי בין הזמנים בדברים שירעננו את כוחו, ויעזרו

לו ללמוד בהתמדה בזמן הבא, הרי זה נחשב כחלק מעסק התורה, שכל מה שמסייע ללימוד התורה, נחשב כחלק מעסק התורה, וכמו שביאר החפץ חיים את נוסח הברכה בברכות התורה לעסוק בדברי תורה, שלימוד התורה הוא כמו עסק הפרנסה, שכל העניינים מסביב שנצרכים לאדם לתועלת פרנסתו [כמו משרד ומזכיר וכיו"ב], הם חלק בלתי נפרד מהעסק, כיון שמבלעדיהם לא יוכל העסק להצליח, כך גם בתלמוד תורה, כל הדברים הנצרכים לתורה, הרי הם נכללים בתורה בעצמה, וא"כ מי שמתעסק בימי בין הזמנים במנוחה הנצרכת לו בשביל לימוד התורה לזמן הבא, הרי זה נחשב כעסק התורה ממש.

ד צריך לבדוק טוב את מקום בו הולכים לנוח ולטייל, וכמו שכתוב באור החיים הקדוש בפרשת בלק (במדבר פרק כ"ה פסוק א'), וז"ל, וישב ישראל בשטים וגו', צריך לדעת מה צורך בהודעת מאמר זה, ורבותינו ז"ל [מדרש רבה ותנחומא] העירו בזה, ואמרו כי להודיעך בא כי זה סיבה לזנות וכו', לפי שהמקום מטבעו לעורר טבע התאוה הבהמית, ונראה לפרש שהכתוב יעיד סיבת הזנות שהיתה לפי שיצאו העם לטייל חוץ למחנה ישראל ושם נמצאו בנות מואב, והוא אומרו וישב ישראל בשטים פירוש במקום שהיו מטיילים בו חוץ למחניהם, ושטים הוא לשון טיולים כדרך אומרו (במדבר פרק י"א פסוק ח') שטו העם, ופרש"י (שם) וזה לשונו, אין שייט אלא לשון טיול, וזה סיבת ויחל העם לזנות עכ"ל האור החיים הקדוש.

ה היציאה מהשגרה להחלפת כוח, טומנת בחובה שאלות רבות בהלכה, שאלות שלא נפגשים בהם במהלך השנה בהיותנו בין כתלי בית המדרש בד' אמות של הלכה, ולכן מחובתנו להשקיע מחשבה לא רק בהכנות הגשמיות לנופש שהכל יסתדר על הצד היותר טוב, אלא בעיקר על הפן ההלכתי והרוחני של הנופש בכדי שנוכל לאגור גם כוחות רוחניים, ולהשים לבנו שגם דקדוק ההלכה יהיה על הצד היותר טוב, ולא תהא ח"ו כהנת כפונדקית (מסכת יבמות דף קכ"ב ע"א), וכמו שכתוב בפרש"י על הפסוק ויהי בדרך במלון ויפגשוהו ה' ויבקש המיתו (שמות פרק ד' פסוק כ"ד), מפני מה נענש, לפי שנתעסק במלון תחלה (גמרא מסכת נדרים דף ל"א ע"ב), כלומר, אע"פ שמשה יצא לשליחות מצוה, מ"מ עליו היה לדאוג לרוחניות תחילה ורק אח"כ לגשמיות (הגר"א מסרי שליט"א).

ו ברוב הדברים כאשר משקיעים מחשבה מראש, חוסכים בעיות ונמנעים מהמון מכשולים ופתרונות דחוקים, כאלו שבמהלך השנה אנו אפילו לא מתקרבים לקולות ברמה זו. פעמים שהדברים מחייבים הוצאות ממוניות, אך גם במשך השנה אנו נוהגים להוציא ממון רב על הידורים ודקדוקי ההלכות, ואין סיבה שלא ננהג כך בזמני הנופש (הגר"ד שרייבר).

יציאה לדרך:

א לעולם יצא אדם בכי טוב (גמרא מסכת פסחים דף ב' ע"א ומסכת בבא קמא דף ס' ע"ב), והכוונה שיש לצאת לדרך באור יום, לאחר הנץ החמה, ופרש"י (שם) כשהחמה זורחת, השודדים אינם מצויים, וכדי שלא יפול בבורות ובקעים שבעיר, וכדי שלא ינזק מהמזיקים, וכדי שלא יעלילו עליו שהוא מרגל או גנב. והנה בימינו לכאורה אין מקום לטעמים אלו, שהרי ישנה תאורה בכל מקום, גם בלילה, ואין

חשש שהאדם יפגש עם שודדים בכבישים בינעירוניים סואנים ומוארים. גם אין חשש שמא ניפול לבורות בגלל פנסי הדרכים, וגם אין חשש שיעלילו על האדם שבגלל שהוא נוסע בלילה, אזי הוא מרגל או גנב, מיהו בחו"ל יש חשש של מזיקים (לקראת שבת מלכתא פרשת לך לך תשע"ח בשם הרה"ג שמואל גנוט).

וכן בנסיעה בספינה, מטוס או רכבת, אין הבדל בין נסיעה ביום או בלילה, מפני שאין חשש של סכנה נוספת בלילה יותר מביום (שם בשם הגר"ב שטרן זצ"ל).

ב מותר לאדם לצאת יחד עם אדם נוסף, מעירו בלילה, משום שהוא מכיר ומתמצא באזור ואין חשש שיפול לבורות, ומכיוון שמכירים אותו, גם אין חשש שיחשדו שהוא שודד או גנב, וכן אין לחשוש למזיקים, המזיקים רק אדם אחד ולא שני בני אדם (מגן אברהם סימן ק"י ס"ק י').

ג מי שיוצא לדרך לדבר מצוה, יכול לצאת גם בלילה, אך אם באפשרותו לדחות את היציאה לבוקר, בודאי הדבר טוב (תוס' במסכת בבא קמא דף ס' ע"ב). טוב מאד להשכים ולצאת לדרך בשעה שהאנשים עדיין ישנים, ובעוד שנראים קצת כוכבי הבוקר, והוא סגולה ליציאה טובה לדרך (ספר סגולת ישראל בשם ספר יסוד יוסף), ומ"מ אין לצאת לדרך תוך חצי שעה לפני זמן תפילת שחרית, מנחה או ערבית, אף אם יוכל להתפלל בציבור במקום שהולך שם (ש"ע סימן פ"ט סעיף ג' ומשנה ברורה שם ס"ק י"ז, ס"ק י"ט, ס"ק כ' וס"ק כ"ז), [ורק בשעת דחק, כגון שמפסיד את הטיסה וכיוצא, מותר, ויאמר ברכות השחר לפני שיוצא לדרך (רמ"א סימן פ"ט סעיף ג' ומשנה ברורה סימן צ' ס"ק נ"ג)], ואם נוסע ממקום שאין מנין למקום שיש מנין, צריך להמתין מלהתפלל עד שיגיע לאותו מקום, אם יגיע לשם לפני שיעבור זמן תפילה, (עיין ש"ע סימן צ' סעיף ט"ז).

ד נכון לכל ירא שמים שיקח עימו לדרך טלית ותפילין שלו, אפילו הוא נוסע למקום קרוב ודעתו לחזור היום פן יקרה איזה מקרה ויתבטל ממצווה, ובעוונותנו הרבים יש עוברי דרכים שאין לוקחין עמן אפילו תפילין וסומכין עצמן שבדרך ישאלו מאחרים, ועונם גדול כי הרבה פעמים מצוי שע"י זה עוברים זמן קריאת שמע ותפלה כשממתנים עד שיזדמן להם, ועוד שלוקחין תפילין ממה שבא בידם ואין מקפידים אם הקשר של ראש הוא לפי מידתו או לא (משנה ברורה סימן ק"י ס"ק כ').

ה סוד נורא, יש להמנע מלצחצח נעליים ביום שדעתו לצאת לדרך (כף החיים סימן ק"י ס"ק כ"ב בשם רבי יהודה החסיד), וטעם הדבר, אפשר מפני קנאת המזיקים והשדים, שכשהאדם נמצא בביתו, קנאתם אינה כה מסוכנת, אך הדרכים הן בחזקת סכנה וחוששים יותר שיזיקו, ומכיוון שעיקר אחיזתם של המזיקים הם בנעליים, יש להמנע מלצחצחן (ספר סגולות ישראל), ומ"מ אם האדם משח בכל זאת את נעליו, אינו צריך למנוע את עצמו מלצאת לדרך אם אין לו נעליים אחרות (דרכי תשובה בשם המילי דחסידותא), ויתכן שיש להקל יותר בדבר, כשנוסע לדרכו בכלי תחבורה ואינו הולך ברגליו, שאז יתכן וניתן למשוך את המנעלים ביום היציאה לדרך (מילי דחסידותא שם).

ו צריך להיזהר שלא להיפרד מחברו מתוך בכי, כי היא סכנה גדולה, ואם אי אפשר לעצור את הבכי, שיבכה קודם שעת הפרידה (כף החיים סימן ק"י בשם אזהרות רבי יהודה החסיד).

- ז הנפרד מחבירו אל יאמר לו לך בשלום, אלא לך לשלום (משנה ברורה סימן ק"י ס"ק י"ז).
- ח היוצא מביתו לדרך, ונזכר ששכח דבר מה, לא יחזור לביתו, אלא יעמוד לפני הבית ויבקש מה שהוא צריך מאלו שנשארו בבית (כף החיים סימן ק"י ס"ק כ"א), ונראה שאין האמור אלא ביציאה למקום רחוק, כמו לעיר אחרת, אך כשהולך למקום קרוב, אין חשש לשוב על עקבותיו ולקחת דברים שנשכחו.
- ט אדם שיצא לדרך, ולפתע נזכר ששכח דבר חשוב כמו הדרכון או כרטיס הנסיעה, הארנק או מסמכים נחוצים וכדומה, ושב הוא על עקביו וחזר לקחתו, באופן שלא הוצרך לחזור מרחק גדול, עליו לתת על כך שבח והודאה לה' יתברך ולומר כך, יוצרי ובוראי, אני נותן לך הודיה על שהזכרתני על דבר שכחה זו מיד, ולא הצרכתני בטרחה יתירה לחזור על דבר זה באמצע הדרך (יסוד ושורש העבודה).
- י הרוצה לצאת לדרך באחד מימי השבוע, יאמר במוצאי שבת שלפני הנסיעה פרשת וישלח, מתחילת הפרשה ועד לאחר הפסוק ויצב שם מזבח... אלוקי ישראל, ואחריו יאמר שיר למעלות אשא עיני, וטוב לאומרו קודם סעודת מלוה מלכה (באר היטב או"ח סימן רצ"ט, ועיין בשו"ת בצל החכמה חלק ד' סימן מ"ד).
- יא לפני היציאה לדרך, ייגש לגדולי התורה שבעיר ויבקש את ברכתם שיצליח בדרכו (משנה ברורה סימן ק"י ס"ק כ"ח), ויש שנהגו לנשק את ידי הגדולים בשעת היציאה לדרך (שדי חמד).
- יב טוב לצאת לדרך עם ההושענא של ההושענות של הושענא רבא, או שלפחות יידע בבירור באיזה מקום נמצאת ההושענא שלו, ובשעת הסכנה יאמר אני והוא הושיעה נא (ספר עובר אורח).
- יג כשנכנסים לכלי התחבורה, רגל אחת על הארץ והרגל השניה כבר בתוך הרכב, יאמר פסוק המתחיל והמסתיים באות ששמו מתחיל ומסתיים בו, כפי שאומרים בסיום תפילת שמונה עשרה (ספר רפואה וחיים).
- יד אחר שיצא מן העיר, יאמר הריני מקבל עלי בלי נדר כשאגיע למקום פלוני, אומר נשמת כל חי (כף החיים סימן ק"י ס"ק ל"א).
- יד יזהר מאוד שלא להבריח מן המכס שלא להתחייב בנפשו, וכתוב השמר לך ושמור נפשך מאוד (כף החיים שם ס"ק ל"ג).

תפילת הדרך:

- א היוצא לדרך, יתפלל יהי רצון מלפניך ה' אלוקנו וכו', ויאמרנה בלשון רבים, (שו"ע סימן ק"י סעיף ד'), כדי לכלול עצמו עם תפילת רבים דמתוך כך תפילתו נשמעת, ואם אמרה בלשון יחיד, יצא (משנה ברורה שם ס"ק י"ח), אמנם ע"פ הסוד יש לומר ותנני לחן ולחסד בלשון יחיד דוקא (משנה ברורה שם ס"ק י"ט).
- ב כל היוצא לדרך חייב לומר תפילת הדרך, אחד האנשים ואחד הנשים (שו"ת לבושי מרדכי מהדורא תנינא י"ד סימן ל"ה), [ואף מחנכים את הקטנים לאומרה], ואם הרבה נוסעים יחד, יאמר כל אחד לעצמו או

שאחד יוציא ידי חובה את השאר, ומ"מ אם אחד מהנוסעים יושן, אין צריך להקיצו כדי לאומרה, כי י"א שבזמנינו ליכא חיוב ברור לאומרה, מחמת שאין הדרכים בחזקת סכנה, וכן אפשר שאין תפילה זו חיוב גמור, אלא רק לצורך שמירה בלבד (פסקי תשובות שם אות ג).

ג י"א שמותר להוסיף בקשות פרטיות כגון ותצילנו מתאונות דרכים (אשי ישראל פרק נ' הערה ד' בשם הגרש"א), וי"א שלכתחילה אין להוסיף ותצילנו מתאונות דרכים וכיוצא, כיון שכלול בותצילנו מכל מיני פורעניות (אשי ישראל שם בשם הגר"ח קניבסקי), ואם אין לו סידור ואינו זוכר את תפילת הדרך בעל פה, כל מה שיאמר תפילה להצלחת דרכו ולהצלחתו, יצא (אשי ישראל שם סעיף י"ב בשם הגר"ח קניבסקי).

ד אם אפשר אין לברך תפילת הדרך תוך כדי הליכה (שו"ע סימן ק"י סעיף ד'), ואף תוך כדי נהיגה אין ראוי לברך, אלא לכתחילה יש לעצור לעמוד ולברך, [אך אין חיוב לעמוד בשעת הברכה אם עיכוב עמידתו יטרידו (משנה ברורה שם ס"ק כ"ב)], ואם אין לו את האפשרות לעצור, ישמע את הברכה מאחר [אפי' מאשתו, דהא גם הנשים חייבות], שיוציא אותו ידי חובה מדין שומע כעונה.

ה אין לברך תפילת הדרך בשם [ברוך אתה ה' שומע תפילה], אלא בנסיעה מחוץ לעיר בדרך שאין בה יישוב כשיעור מהלך פרסה, דהיינו משך שבעים ושתים דקות עד מחוז חפצו (פסקי תשובות סימן ק"י הערה 64).

ו ושיעור זה, י"א שתלוי במרחק ולא בזמן, ולכן גם הנוסע על מסילת ברזל [רכבת], אף שנמשכת נסיעתו פחות משיעור הילוך ברגליו, צריך לברך (משנה ברורה סימן ק"י ס"ק ל' וסימן ר"ט ס"ק כ"ב), וי"א שתלוי בזמן ולא במרחק, ולכן צריך שיהיה בנסיעה בפועל משך שבעים ושתים דקות (אשל אברהם בוטשאטש סימן ק"י סעיף ז' ושו"ת אור לציון חלק ב' פרק ז' תשובה כ"ז), ונפ"מ בזה, כגון מי שנוסע בכביש מפותל מאד עם סיבובים רבים, ויוצא שהכביש עצמו הוא ארוך בנסיעה אף יותר ממרחק פרסה מהעיר שממנו יצא, אולם במרחק אווירי, אפשר שבגלל פיתולי הכביש הנוסע נמצא במרחק של פחות מחצי פרסה מהעיר, ועיין בביאור הלכה (בסימן ק"י סעיף ז' ד"ה ואין לאומרה) שמסתפק בזה, וביאור הספק הוא, האם בעיני דווקא שיהיה מצב של סכנה [מרחק של פרסה ממש מעיר] או שעל כל דרך של יותר מפרסה ממקום יציאתו כבר תיקנו לומר תפילת הדרך גם אם כעת אינו סכנה, ולכן לשיטתו יאמר תפילת הדרך בלא ברכה, מאידך י"א שיכול לברך תפילת הדרך, כיוון שלמעשה נוסע דרך של פרסה מהעיר (עיין בשו"ת בצל החכמה שם בשם אשל אברהם בוטשאטש שם).

ז וכן אם נוסע במטוס, חשוב כנוסע מחוץ לעיר, ואם ישהה באויר כשיעור הנ"ל יוכל לברך בשם ומלכות (ילקוט יוסף קצשו"ע סימן ק"י סעיף י"ב).

ח זמן הברכה הוא מיד כשיוצא מהעיר, דהיינו משלושים וחמש או ארבעים מטר מהבית האחרון, ובדיעבד אם בירך לפני שיעור זה, יצא (משנה ברורה סימן ק"י ס"ק כ"ט), ואם נוסע במטוס, י"א שחיוב תפילת הדרך במטוס מתחיל כבר כשמאיץ המטוס על מסלול ההמראה (הגר"י קמינצקי בספר אמת ליעקב סימן ק"י הערה 139), וי"א שהחיוב הוא משעה שמתרומם המטוס לגובה כזה שאם יפול ממנו זה בגדר סכנה (הגרש"ז אויערבך בהליכות שלמה, תפילה פרק כ"א סעיף ד'), ואם השדה תעופה הוא מחוץ לעיר, יברך

בשעת נסיעתו לשדה תעופה, אף שבנסיעה עד השדה תעופה אין שיעור של שבעים ושתיים דקות, כיון דנסיעה זו מצטרפת לנסיעה במטוס (ספר דולה ומשקה עמוד עד' בשם הגר"ח קניבסקי).

ט לא בירך בזמן הנ"ל, יברך כל שיש לפניו מהלך פרסה, ואם הוא קרוב לעיר פחות מפרסה, יאמרה בלי שם ומלכות (ש"ע שם סעיף ז).

י מנהגו של מהר"ם מרוטנבורג כשהיה יוצא לדרך בבוקר, היה אומר תפלת הדרך אחר יהי רצון, כדי להסמיכה לברכת הגומל חסדים טובים, ותהיה ברכה זו ברכה הסמוכה לחבירתה (ש"ע שם סעיף ו), ועל פי זה יש נוהגים להסמיך את תפלת הדרך לאיזו ברכה, כגון ברכת אשר יצר, או ברכה על איזה דבר מאכל [לאחר שיטעם מעט מהמאכל], אולם אין זה מעיקר ההלכה, אלא ממידת חסידות וזהירות בעלמא (ילקוט יוסף תפלה קצש"ע סימן ק"י סעיף ח').

יא אין לומר אותה אלא פעם אחת ביום, אפי' אם ינוח בעיר באמצע היום, אבל אם היה דעתו ללון בעיר, ואחר כך נמלך ויצא ממנה לעבור חוצה לה או לשוב לביתו, צריך לחזור ולהתפלל אותה פעם אחרת (ש"ע סימן ק"י סעיף ה'), וי"א שכל יום ויום שהוא בדרך, מחויב לומר אותה (משנה ברורה שם ס"ק כ"ד), ונמצא שהנוסע ממדינה למדינה, וזמן הנסיעה הוא יותר מיום אחד, [כגון שנסע מדרום אמריקה ביום ראשון בבוקר ומגיע לישראל ביום שני בבוקר], צריך לומר פעמיים תפילת הדרך [ומבואר מדברי הפוסקים שהדין כן אפי' בטיסה אחת], מיהו י"א שביום הראשון יברך בשם ומלכות, ושאר הימים בלי שם ומלכות (שערי תשובה שם ד"ה ביום וכף החיים שם בשם הברכי יוסף).

והיוצא ביום וממשיך הליכתו גם בלילה, י"א שלענין זה הלילה הולך אחר היום שעבר, וה"ה שהיום לא הולך אחר הלילה שאחריו, אלא דנים מהבוקר עד הלילה ליום אחד (ש"ת שבט הלוי חלק ח' סימן קס"ז), וי"א שאף לענין זה היום הוא משקיעת החמה לשקיעת החמה (עיין משנה ברורה סימן ק"י ס"ק כ"ו וביאור הלכה ד"ה צריך לחזור).

יב היוצא לדרך, ודעתו לחזור באותו היום [אפי' בלילה], יברך רק פעם אחת בהליכתו, ויוסיף בבקשתו ותחזירנו לשלום, ואף אם לא אמר כך, נמי יצא, דזה כלול בותגיענו למחוז חפצנו לשלום, אבל אם חוזר ביום אחר [לדעת הגר"ש ואזנר הנ"ל היינו אפי' באותו לילה, וכגון שנשאר שם עד לפנות בוקר, ואף אם לא ישן שם] מברך שנית.

יג אם אין שיעור הנ"ל בהליכה בלבד אלא בצירוף החזרה, אם חוזר באותו היום מברך תפילת הדרך בשם ומלכות, אך אם חוזר ביום אחר [כנ"ל] אינו מברך בשם ומלכות (ש"ת אור לציון חלק ב' פרק ז' הלכה כ"ז).

ברכת הגומל:

א באשכנז וצרפת אין מברכין [ברכת הגומל] כשהולכין מעיר לעיר, שלא חייבו אלא בהולכי מדברות דשכיחי ביה חיות רעות ולסטים, ובספרד נוהגים לברך, מפני שכל הדרכים בחזקת סכנה, ומיהו בפחות מפרסה אינו מברך, ואם הוא מקום מוחזק בסכנה ביותר, אפילו בפחות מפרסה מברך (ש"ע סימן ר"ט סעיף ז), וי"א שהיום מנהג הספרדים בכל מקום לברך כיון שיש סכנה בדרכים של

תאונות דרכים וכיוצא ל"ע (הלכה ברורה שם ס"ק כ"ב), ומאיך, י"א שמי שנוסע מעיר לעיר, ויש מכוניות אחרות בכביש, וניתן לראות ממכונית אחת לשניה, אין מברכין, מפני שאין מברכים אלא כשייך סכנת לסטים וחיות רעות, שאז נחשב כהולך בדרך [שהיא בחזקת סכנה], (ש"ת אור לציון חלק ד' פרק י"ד תשובה מ"ב).

ב כאמור, שיעור פרסה הוא, שבעים ושתים דקות, והיינו אפי' שלא היה שיעור פרסה שלא במקום ישוב בבת אחת, אלא כל ששוהה בנסיעתו שלא במקום ישוב סה"כ שבעים ושתים דקות, מברך הגומל (הלכה ברורה שם ס"ק כ"ג).

וכאמור לעיל [לגבי תפילת הדרך] שיעור זה, י"א שתלוי במרחק ולא בזמן, ולכן גם הנוסע על מסילת ברזל [רכבת], אף שנמשכת נסיעתו פחות משיעור הילוך ברגליו, צריך לברך (משנה ברורה סימן ק"י ס"ק ל' וסימן ר"ט ס"ק כ"ב), וי"א שתלוי בזמן ולא במרחק, ולכן צריך שיהיה בנסיעה בפועל משך שבעים ושתים דקות (ש"ת אור לציון חלק ב' פרק ז' תשובה כ"ז).

ג הנוסע למקום שחייב לברך על הנסיעה ברכת הגומל, ודעתו לחזור באותו היום או למחרת או מחרתיים, עיין בשו"ת יביע אומר (או"ח חלק א' סימן י"ג אות י"ב) שכתוב שאינו מברך בהגיעו למחוז חפצו, אלא רק כשיחזור לביתו, אך בספר חזון עובדיה (ברכות עמוד שסט) חזר בו, ופסק שיברך במקום נסיעתו (עיין שו"ע סימן ר"ט ומשנה ברורה שם ס"ק א' ושער הציון ס"ק א', הלכה ברורה שם סעיף ט' ס"ק ט' בשם המאמר מרדכי שם ס"ק א'), וכן הוא בשדי חמד (אסיפת דינים מערכת ברכות סימן ב' אות י"א) ובספר החיים להגר"ח פלאג"י (סימן כ"ו אות ד'), וכן הוא בספר הליכות שלמה (פרק כ"ג אות ד') ובשו"ת אור לציון (חלק ב' פרק י"ד תשובה מ"ב) לברך כשהגיע למחוז חפצו, והכף החיים (שם ס"ק ה') הביא שדי חמד שמחלק אם חזר מיד או לאחר כמה ימים.

ד לכתחילה יש לברך תוך שלשה ימים, אך אם איחר, יש לו תשלומין לברך כל זמן שירצה (שו"ע או"ח סימן ר"ט סעיף ו').

ה אבל יכול לברך ברכת הגומל (עיין שו"ת יביע אומר חלק ט' יו"ד סימן מ' אות ד' שאבל אף יכול לברך שהחיינו במקרא מגילה).

דיני מזוזה:

א אותן הנוסעים למעונת קיץ, וכל השנה עומד הבית פנוי, רק בימי הקיץ מושכרים לקייטנים, י"א שדומה לחניות שבשווקים (בסימן רפ"ו סעיף י"א) דפטור ממזוזה, וי"א שחייב במזוזה ובלא ברכה, כיון דברכות אין מעכבות (שו"ת חלקת יעקב יו"ד סימן ק"ס בשם השדי חמד מערכת מ"ם כלל י"ח).

ב מי שיש לו דירה בעיר ויש לו מעון קיץ שלו בהרים, והוא לו ג"כ דירת קבע, כדרכם של עשירים שיש להם ב' דירות אחד בעיר ואחד מחוץ לעיר, והוא מחזיק שניהם בכל השנה, י"א שזה חייב במזוזה מדאורייתא, דכה"ג דירת קבע הוא כמובן ואין זה צריך לפנים (שו"ת משנה הלכות חלק ד' סימן קל"ד ד"ה ודאי דמי).

ג מעוני קיץ שיוצאים רק לדירת ארעי לשאוף אויר צח, וכן במלונים שנכנסים בהם לדירת ארעי [דאם נכנס לדירת קבע זו הוא פונדק המוזכר בגמרא במסכת מנחות (דף מ"ד ע"א) דחייב לאחר שלשים], י"א דפטורים ממזוזה אפילו לאחר שלשים יום, כיון דעיקר דירתם ארעי הוא, ולכן נראה דבבאנגלווס נמי שיוצאים יותר משלשים יום כיון דעיקר דירתם אינו אלא ארעי כמובן, וגם רוב האנשים כל השבוע הם בעיר ולא יוצאים רק לשבתות אל משפחתם ומצפים מתי יוכלו כבר לחזור ולהיות בצוותא חדא בדירתם הקבוע, גם כי אף במשך זמן ההוא שהוא בדירתם הארעי במעון קיץ הם מחזיקים בדירתם הקבוע בעיר ומשלמים שכר דירה בעיר, מורים בזה בהחלט שזה הוא דירתם הקבוע ובדעתם לחזור לשמה, וזאת היא דירת ארעי במעון קיץ, ולאחר העונה הם מזניחין המעון הזה ולא משלמין כלום להחזיק הדירה הזו בכל השנה כמו שמחזיקין דירתם בעיר כשיוצאין למעון קיץ, הכרח גמור דזה לא הוי אלא דירת ארעי, ולכן בכה"ג כו"ע מודו דפטורים מן המזוזה, ודירה זו גרע יותר ממה שהביא הברכי יוסף (יר"ד סימן רפ"ו אות ט') דהתם עכ"פ היו שם כל המשפחה אלא לא היה בטוח להם עד כמה יניחו להם הממשלה לעמוד שם, ואולי יניחו זמן הרבה, אפילו הכי פטורין, כ"ש בדין דודאי לאחר חודשיים חוזרין לעיר, ומיהו אם מי שהוא רוצה להחמיר על עצמו נראה פשוט דקובע בלי ברכה והמיקל שלא לקבעה לא הפסיד, אלא שבזמן שיוצא מהבית לא יכול להוציא את המזוזה, אלא א"כ מחזיר את מפתחות הבית ביד המשרת גוי, ובכה"ג צריך להוציא את המזוזה כיון שיש חשש שהגוי יתנהג בביזיון מול המזוזה (שו"ת משנה הלכות חלק ד' סימן קל"ד שם), ומאיך י"א שמי ששוכר בית וכיוצא למשך שלשים יום, חייב להניח מזוזה עם ברכה, ואין עצה לצאת באמצע החודש ללילה אחת וכיוצא, אלא א"כ מבטלים את החוזה ממש, ורק מי ששוכר בית מלון, אפשר להקל כנ"ל, כיון שיש באפשרות הנהלת הבית מלון להעביר את הלקוח מחדר לחדר (הגר"ש רוזנברג).

הלכות תפילה וברכות:

א מעיקר הדין אסור להתפלל במקום שאינו מגודר, ולכן צריך להתפלל לפני יציאה למקום שאינו מגודר¹ (שו"ע סימן צ' סעיף ה'), ומ"מ הולכי דרכים יכולים להתפלל במקום פרוץ, וכשיש שם אילנות, טוב יותר שיעמוד שם ביניהם ויתפלל אם אין קשה עליו איחור דרכו, דמקום צנוע הוא קצת ע"י זה (משנה ברורה שם ס"ק י"א).

ב לכתחילה אין לנסוע למקום שאין בו מנין, אלא א"כ הוא צורך רפואה וכדומה (שו"ת שבט הלוי חלק ו' סימן כ"א אות ג' והליכות שלמה תפילה עמוד סא').

ג הרגיל להתפלל כל ימות השנה כותיקין, ובמקום שנמצא יש מנין רק בשעה מאוחרת, יש לו להעדיף להתפלל ביחידות בזמן הנץ החמה, מאשר להתפלל במנין זמן מאוחר יותר, ומ"מ לאחר מכן ילך לשמוע קדיש, קדושה וספר תורה (ביאור הלכה סימן נ"ח ד"ה ומצוה מן המובחר).

¹ כגון בשדה, ים וכיוצא, ומלבד זה אין להיכנס למרחץ משהגיע זמן מנחה קטנה, עיין שו"ע (סימן פ"ט סעיף ג') ומשנה ברורה (שם).

- ד כשאינ מנין במקום שנופש בו, חייב לילך להתפלל עם מנין כל שהמנין נמצא במרחק של שמונה עשרה דקות, וכשיש לו רכב, מבואר בביאור הלכה (סימן קס"ג סעיף א' ד"ה ברחוק יותר) שזה לפי שיעור זמן הליכה רגלית, שהוא זמן נסיעה של כשמונה עשרה דקות למיל, אך אין צריך להפסיד ממון (עיין משנה ברורה סימן צ' ס"ק כ"ט), ו"א ששיעור זה הוא בין אם יש לו אפשרות ללכת ובין אם יש לו אפשרות ללכת רגלית, תמיד יש לו לחשבן שיעור שמונה עשרה דקות (עיין שו"ע סימן צ' סעיף ט"ז).
- ה ו"א שאין להמנע מלהתפלל במנין במטוס, כששייך להתפלל במנוחת הדעת [כגון שאין גורם לחסימת המעבר], אבל בלאו הכי אין להתפלל במנין (בשם הגר"ע יוסף זצ"ל), וזמן התפלה במטוס הוא כפי הנראה לעין (ע"פ הגר"ח קניבסקי), ומ"מ יזדרז לקרות קריאת שמע מיד שהגיע הזמן, מחמת האפשרות שיעבור זמנה מהר יותר מאשר בארץ (עיין ספר אהלך באמיתך עמוד קא).
- ו המתפלל במטוס, ואינו יכול לעמוד להתפלל, יכול להתפלל מיושב, אך אפ"ה יכוון רגליו, ואל יסמוך אז לאחריו, ולא יהא מוטה לצדדיו, ואל יפשוט רגליו, ואל ירכיבם זה על זה, מפני שכל זה הוא דרך גאוה, אלא יושב וראשו כפוף (עיין משנה ברורה סימן צ"ה ס"ק ב').
- ז אם נמצא במקום שאין מנין, יכוון תפילתו לשעה שהציבור מתפללים (שו"ע סימן צ' סעיף ט').
- ח כתבו האחרונים כשמתפלל ביחיד, יאמר ברייתא זו אחר ישתבח, אמר רבי עקיבא חיה אחת עומדת ברקיע ושמה ישראל, וחקוק על מצחה ישראל, עומדת באמצע הרקיע ואומרת ברכו את ה' המבורך, וכל גדודי מעלה עונים ואומרים ברוך ה' המבורך לעולם ועד ע"כ, ואין להפסיק באגדה זו בין ישתבח ליוצר אפילו באונס גדול, אלא יאמר אגדה זו קודם עלינו לשבת, וכן בריש תפלת ערבית קודם הברכה (בן איש חי שנה א' אות י"ח).
- ט אם נמצא ביום שבת במקום שאין מנין, ו"א שיכוון באמירת אין כאלהינו במוסף כדי להשלים מאה ברכות ע"י השבחים (משנה ברורה סימן תרכ"ב ס"ק ה'), ועוד אפשר להשלים מנין מאה ברכות בפירות וכיוצא (משנה ברורה סימן מ"ו ס"ק י"ד, וע"ש שלא הזכיר אמירת אין כאלהינו), ו"א, טוב שהאדם ירגיל עצמו לומר בכל יום ג' פסוקים אלו כתובים בדברי הימים א' סימן כ"ט, ויברך דוד את ה' לעיני כל הקהל, ויאמר דוד ברוך אתה ה' וכו' לך ה' הגדולה והגבורה וכו' והעושר והכבוד מלפניך וכו', וכאשר תיקנום חז"ל בזמירות בכל יום, והאדם יאמר אותם בפני עצמו בכל יום יו"ד או ז' פעמים, ובכל פעם יאמר אחריהם פסוק "ברוך אתה ה' למדני חוקיך", ומלבד תועלת סודית שיש באמירתם, עוד תועיל לו להשלים לו מספר מאה ברכות בשעת הדחק, והוא מנהג יפה ונכון (בן איש חי שנה א' פרשת וישב אות ט"ו).
- י כשנמצאים במקומות ציבורים [פארקים וכיוצא] ורוצים לברך, או לומר תפילת הדרך וכל דבר שבקדושה, אסור לומר דבר שבקדושה נגד טפח מגולה של אשה (שו"ע סימן ע"ה סעיף א' וסעיף ד' ומשנה ברורה שם ס"ק י"ט), ו"א שטפח לאו דוקא, אלא אפי' כל שהוא, וברכתו לבטלה (רמ"א שם סעיף א'), ולהרהר בדברי תורה, מותר (קונטרס הלכות יחוד וצניעות אות י"ד בשם הגר"ש אלישיב, ועיין שו"ת אור לציון חלק א' סימן ח').

מיהו, מול ערוה של בהמה, מותר לברך ולקרוא קריאת שמע (פרי חדש סימן ע"ה ס"ק ד', פרי מגדים במשבצות זהב שם ס"ק א', בן איש חי שנה א' פרשת בא אות ה', כף החיים שם ס"ק כ"ט, וכך מבואר מדברי המשנה ברורה שם ס"ק כ'), ו"א שממדת הזהירות יש להיזהר שלא לקרוא קריאת שמע מול ערות בהמה, אם לא יתבטל משום כך ממצות קריאת שמע (האורח נאמן שם ס"ק י"ב).

יא אסור לברך בגילוי הראש (שו"ע סימן צ"א סעיף ג'), [ו"א שאף אין לומר שלום לחברו, אלא א"כ יש חשש איבה (אגרות משה א"ח חלק ד' סימן מ' אות כ"ד)], ולכן מי שנמצא בבריכה וכיוצא, חייב לכסות ראשו כדי לברך, ואף אינו יכול לצאת ידי חובה בברכה מחברו כשהוא בגילוי הראש.

יב מותר להרהר בדברי תורה בגילוי הראש, ו"א שכיון שבבריכה ובחוף הים יושבים בגילוי הראש ללא כיפה ועם בגד ים בלבד, מותר אף לדבר בלימוד כשהוא בלי כיפה ועם בגד ים בלבד (הגר"ש גנוט בהלכות והליכות לבין הזמנים בשם הגר"ח פ' שיינברג), ו"א שאף שמדינא מותר, מידת חסידות הוא שלא לדבר (הגר"ש גנוט בשם הגר"ש אלישיב).

יג אסור להתפלל עם בגד ים בלבד, אף אם מחמת שילך להתלבש יעבור זמן התפילה (עיין משנה ברורה סימן ע"ה ס"ק כ"ד ובביאור הלכה סימן צ"א ד"ה יצא), אך אם יש עליו גופייה וכיוצא שמכסה את פלג העליון של הגוף, יכול להתפלל בשעת הדחק (הרה"ג דוד שרייבר בשם הגר"ש אלישיב), ואם עד שילבש יפסיד תפילה במנין, עדיף שיתלבש ויתפלל ביחידות.

יד וכן אין לברך ברכת המזון עם בגד ים (שו"ת אור לציון חלק ב' פרק י"ג תשובה ג'), ו"א שאם לובש עליו חלוק, מותר בין להתפלל ובין לברך ברכת המזון (הגרש"ז א בהליכות שלמה תפילה פרק ב' ארחות הלכה הערה 73). נראה שאין לברך [אפי' כשהוא לבוש] ליד בריכת שחייה מקורה, משום דנפיש זוהמייהו, דהא אפי' בטבילת נשים שהיא נקייה אמרינן דנפישו זוהמייהו (עיין שו"ע י"ד סימן ר' סעיף א' וספר טהרת הבית חלק ג' עמוד רב), כ"ש בריכת שחייה.

טו אסור לכהן לעלות לדוכן בנעליים (שו"ע סימן ק"ח סעיף ה'), וכן אין נכון לעלות לדוכן יחף ממש שאין זה כבוד הציבור (משנה ברורה שם ס"ק י"ח בשם האחרונים), ומעשה שהיה בכהן שהגיע לבית הכנסת עם סנדלים בלי גרביים, והסתפקו היאך ישא את כפיו, בלי סנדלים יחף ממש או עם סנדלים, וסוף דבר העלינו שעדיף שיעלה לדוכן יחף מאשר לעלות עם סנדלים שזה איסור גמור.

ו"ש לדעת, שאם כי המנהג כהיום שהכהנים נושאים כפיים עם גרביים לרגליהם, מ"מ אם נמצא כהן שאין לו גרביים לרגליו אין למנוע ממנו לישא כפיו, ואין לחשוש להסתכלות ולהיסח הדעת של הקהל, וכנ"ל, ובודאי עדיף שיחלוץ מנעליו וישא כפיו בלי גרביים מלהשאיר את המנעלים על רגליו, אך יש להעיר לתשומת לבו שלהבא יקפיד ללבוש פוזמקאות לרגליו (פסקי תשובות סימן קכ"ח סוף ס"ק י"ח).

טז בשבת שיש ב' או ג' פרשיות, שאומרים קדיש לאחר כל קריאה, אומרים קדיש אחר כל קריאה אף כשיש במקום רק ספר תורה אחד [וזה מצוי בקאנטרי] (שו"ת אור לציון שם ובחלק ב' פרק מ"ה תשובה נ"ד).
יז דיני ספר תורה פסול: מצוי שבמקומות נופש, יש לפעמים רק ספר תורה אחד, וגם לפעמים יש בו דברים הפוסלים אותו, ולכן נביא קיצור דינים השייכים לזה.

אם נמצא טעות [גמור] בספר תורה בשעת קריאה, ויש ספר תורה אחר כשר, מוציאין ספר תורה אחרת, ומתחילין ממקום שנמצא הטעות, ומשלימין הקורים על אותם שקראו במוטעה, ואם נמצא טעות באמצע קריאת הקורא, גומר קריאתו בספר הכשר, ומברך לאחריה, ואינו חוזר לברך לפניו, ואם כבר קראו עמו ג' פסוקים ואפשר להפסיק, פוסקים שם, ומברך אחריה ומשלימים המנין בספר תורה האחר שמוציאין (ש"ע ורמ"א סימן קמ"ג סעיף ד').

אם נמצאים במקום שיש רק ספר תורה פסול, לא יוציאו את ספר התורה כלל (משנה ברורה שם ס"ק כ"ט), אלא א"כ הפסול הוא בספר אחר, כגון שהם קוראים בספר במדבר, והפסול הוא בספר ויקרא וכיוצא בזה², מותר לקרוא לשבעה עולים, וכל אחד יברך לפניו ולאחריה (רמ"א שם ומשנה ברורה ס"ק ל"א וס"ק ל"ב).

אם באמצע קריאת התורה, נודע להם שיש פסול בספר תורה, ואין להם ספר תורה כשר, אם נודע להם באמצע העלייה ממש, הדין הוא שהבעל קורא ישלים עם העולה הזה שנמצא אצלו הטעות הפרשה שלו, ולא יברך ברכה אחרונה, רק יעמוד שם, והש"ץ יקרא לעולים אחרים עד תשלום ז' עולים, והש"ץ יקרא לעולים אחרים עד תשלום ז' עולים ולא יברכו כלל, רק הש"ץ יקרא לכל אחד פרשה שלו עד גמר הסדרה, וזה העולה שנמצא הטעות בקריאה שלו העומד שם, לא יסיח דעתו, ויקרא בלחש עמהם, ובגמר הסדרה יברך הוא ברכה האחרונה, והוא יאמר גם כן ההפטרה בנביא בברכותיה, ויש מי שכתב שיאמר ההפטרה בלי ברכות (משנה ברורה שם).

אבל אם נמצא הטעות בשלישי או בשאר העולים אחר סיום קריאתן שבירכו ברכה אחרונה, ואין שם ספר תורה אחרת זולתה, יקרא הקורא שאר הפרשיות עד גמר הסדרה בלא ברכה (משנה ברורה שם).

יח הנוגע בגופו במקומות המטונפות שיש בהם מלמולי זיעה, צריך ליטול ידיו במים (ש"ע סימן ד' סעיף י"ח), והנוגע בגופו הרחוק היטב [כגון לאחר מקלחת או לאחר בריכה וכיוצא], י"א שאינו צריך ליטול את ידיו, מפני שאין חשש שנגע במקום מלמולי זיעה, שהרי גופו רחוק הוא כעת (כף החיים סימן ד' ס"ק פ"ה), י"א שאם בשרו עדיין לח מהמים, אין לחוש לזיעה, אבל לאחר שניגב את המים מעל בשרו, אם נגע במקומות המכוסים, צריך ליטול (ש"ת תורה לשמה סימן י"ג), וי"א שאם נגע בכף הרגל, צריך ליטול ידיו בכל אופן, כי מתלכלכים מיד בצאתו מן הרחיצה (מפי הרה"ג יצחק יעקב פוקס שליט"א), ומאידך י"א שבכל אופן עליו ליטול את ידיו, משום דלא פלוג רבנן (אשל אברהם בוטשאטש סימן ד' סעיף כ"א).

יט הטובל ידיו במי מעיין, אפי' אין בו ארבעים סאה, עלתה לו טבילה (ש"ע אר"ח סימן קנ"ט סעיף י"ד), ולענין ברכה, י"א שמברך על נטילת ידיים (ש"ע שם סעיף כ', משנה ברורה שם ס"ק צ"ז וחזו"א אר"ח סימן כ"ג ס"ק י"ג), וי"א שמברך על טבילת ידים או על שטיפת ידיים (רמ"א שם), [ולענין ניגוב, המטביל ידיו אינו צריך לנגבם (ש"ע שם סעיף ט"ו), אך י"א שמי שדעתו קצה עליו לאכול בידיים רטובות, יש בזה משום מיאוס, וחייב לנגב

² מיהו אם הפסול הוא בפרשת נשא, והם קוראים בפרשת שלח לך, א"כ אף שלפי רבי במסכת שבת (דף קט"ו ע"ב) פרשת ויהי בנסוע הארון שבפרשת בהעלותך היא פרשה בפני עצמה, [עיי' ש"ת נודע ביהודה (י"ד סימן י"ד) דהכי קי"ל], מ"מ לענין זה נחשב הכל לספר אחד, ואין לקרוא בו (הגר"א דינר בעלון מים חיים גליון 438 בשם הגר"ח קניבסקי).

אפי' אם טבל את ידיו (משנה ברורה סימן קנ"ח ס"ק מ"ו בשם המגן אברהם וכף החיים סימן קנ"ח ס"ק פ"ח וסימן קנ"ט ס"ק צ"ד).

ולענין להטביל ידיו בבריכת שחייה שבקרקע [שאינה כלי] שיש שם מים שאובים, י"א שאין להטביל שם אף שיש שם ארבעים סאה מים, ואף שלא עשו בהם מלאכה (ש"ע סימן קנ"ט סעיף ט"ז בשם הרמב"ם), וי"א שכן מטבילין (ש"ע שם בשם הראב"ד), ואף שקיי"ל שבכל מקום שהביא הש"ע י"א וי"א, הלכה כ"א בתרא, [וכמו שכתוב בשדי חמד (כללי הפוסקים כלל י"ג) בשם הכנסת הגדולה והחיד"א, וכן כתב בשו"ת אור לציון (חלק ב' פרק י"ח בביאורים לתשובה ט') ע"ש], וממילא מותר להטביל ידיו בבריכת שחייה, מ"מ בנידון דידן י"א שהעיקר כסברא ראשונה [הרמב"ם], מאחר שכן משמע בש"ע (בסימן קנ"ט סעיף ז'), [וע"ש בביאור הלכה (שם סעיף ט"ז ד"ה ולהראב"ד), כף החיים (שם ס"ק פ"ח) ובספר הלכה ברורה (שם בירור הלכה ס"ק ל"ח ד"ה אלא שעדיין) מה שהאריכו בזה], ורק בשעת הדחק, י"א שאפשר להקל לסמוך על השיטה השנייה (הלכה ברורה שם), אלא שאף שאין צורך ליזהר שיהיה שם ארבעים סאה מים שלא עשו בהם מלאכה (עיין ש"ע סימן ק"ס סעיף ה' ומשנה ברורה ס"ק כ"ה), מ"מ יש לדון משום זוחלים מחמת הפילטר שמוציאים את המים מהבריכה לתהליך סינון ומחזירים המים לבריכה, ומים שנעשה בהם מלאכה בשעה שאינם מחוברים לקרקע, נפסלים לטבילת ידים, ואף אין לקחת מים שבבריכת שחייה בספל ולערות על ידיו מחוץ לבריכה, ועיין משנה ברורה (סימן ק"ס ס"ק כ"ד ופסקי תשובות סימן קנ"ט הערה 114).

וכן יש לדון מצד הקלור [CLORO] האם נחשב שאינם ראויים לשתיית הכלב (ש"ע שם סעיף ט'), ועיין ש"ע סימן קנ"ט סעיף י"ד ומשנה ברורה שם), וכן יש לדון מדין גילוי המים, דהיכא דאפשר יש ליזהר לנטילת ידים כמו שנזהרים לענין שתיה (שערי תשובה סימן ד' ס"ק ז', כף החיים סימן ק"ס ס"ק ב' וחזו"א באורחות רבנו חלק א' עמוד ר').

אם שכשך ידיו לתוך כלי של מים [שלא עשה בהם מלאכה], עלתה לו נטילה [אחת] לקריאת שמע ולתפילה, אבל לא לרוח רעה שעליהן (ש"ע סימן ד' סעיף י"ב).

כ י"א שאין ליטול את הידיים בכוס חד פעמית, מפני שאין עליו שם כלי כלל (שו"ת מנחת יצחק חלק י' סימן כ"ג), וי"א שאם בדעתו לזורקה אין ליטול ממנו, אך אם מייחד אותה לתשמיש קבוע, ודאי נחשב לכלי, ויכול ליטול אף עם ברכה (שו"ת אור לציון חלק ב' פרק י"א תשובה ו'), ומאידך, י"א דשפיר שם כלי עליהם, וממילא אפשר ליטול בהם [כל שאין בהם נקב], (עיין שו"ת אגרות משה א"ח חלק ג' סימן ל"ט, חזו"ע שבת חלק ב' עמוד נד' וקובץ מבית לוי חלק ג' עמוד ע' בשם הגר"ש ואזנר).

כא מי שאין לו כלי ליטול את ידיו, ורוצה ליטול ידיו מבקבוק שפיו צר, י"א שלא מהני, מפני שאינו יכול לשפוך בבת אחת על כל היד (מגן אברהם סימן קס"ב סוף ס"ק ה'), וי"א שכל ששופך ברצף בלא הפסקה, מהני (ט"ז שם ס"ק ה'), ולהלכה, הכריע המשנה ברורה (שם ס"ק ל') שאם אין לו כלי אחר, מהני, (ועיין בספר הלכה ברורה שם סעיף י"ד).

כב אנשים המהלכים בדרך, אף שאמרו וקבעו לאכול בהליכתם, לא יזמנו כי ההליכה מבטל הקביעות, ואם יושבים בעגלה אחת ואמרו נאכל יחדיו, הסתפק בזה המגן אברהם שאפשר שמצטרפים שאף על גב שנוסע בעגלה כמהלך דמי, והליכה הרי מבטלת הקביעות, מכל מקום כיון שעל כל פנים

כולם יושבים באגודה אחת, יש לומר דמצטרפין, וכן נוטה דעת האליה רבה להקל, ובספינה פשוט אף למגן אברהם שמצטרפים, כי זה קביעות גמורה (משנה ברורה סימן קס"ז ס"ק ב', ועיין עוד שם ס"ק י"ב ובסימן קצ"ג ס"ק כ"ה), ולדינא, הכריע החיי אדם שלענין זימון שבשלושה יזמנו, אבל בעשרה יש לחוש להזכרת שם שמים לבטלה, ועכ"פ יזמנו בעשרה בלא שם שיוצאים בזה בדיעבד (משנה ברורה סימן קצ"ג ס"ק כ"ו). ולענין דין זימון באוכלים ביחד באוטובוס או במטוס, תלוי בחילוק הדין בין עגלה לספינה, שי"א שספינה אינה חשובה כמהלכת, אלא המים הולכים תחתיה והיא נחה לעולם על אותם מים, מה שאין כן בעגלה (שר"ע הרב סימן קס"ז סעיף ט"ז), ועל פי חילוק זה יש שרוצים לחלק בין האוכלים במכונית או באוטובוס לאוכלים במטוס, שהאוכלים במכונית או באוטובוס יזמנו אף בעשרה בלא הזכרת שם כעגלה, מה שאין כן האוכלים במטוס מצטרפים גם לעשרה ויזמנו בהזכרת השם, מאחר שהוא כקבוע והרוח דוחפתו ודומה לספינה (שר"ת אור לציון חלק ב' פרק י"ג תשובה ט', וספר ברכת שם פרק ב' סעיף ל"ד אות ה' בשם הגר"ש ואזנר), אמנם י"א שהחילוק בין עגלה לספינה אינו כנ"ל, אלא הכל תלוי בשקיטת נסיעתם, בין בים ובין ביבשה כי אחר כוונת הלב הן הדברים, שבעגלה המתנדנדת ואופניה מרעישים שקשה לכוון דעתם לשמיעה, וכן בספינה כשיש רוח סערה, אין מצטרפים לזימון, וכשאין סערה, שיושבים שקטים אף בעגלה מצטרפים לזימון (מור וקציעה סימן קס"ז), וע"פ זה י"א שהנוסעים ברכבת או במכונית וכל שכן הטסים במטוס מצטרפים לזימון, ולא הסתפקו הפוסקים אלא בעגלה הרתומה לסוסים (בית ברוך על החיי אדם כלל מ"ח סעיף ז' אות כ"ט).

אכן היושבים לאכול ברכבת שיש בה שולחנות ומקום מרווח לאכול, דבר פשוט שמצטרפים, משום שנחשב לאכילה קבועה כבספינה, וכדין היושבים בבית (ערוך השולחן סימן קס"ז סעיף כ"ו). וכן כשאוכלים בזמן שהעגלה עומדת, בוודאי מצטרפים יחד (אור לציון שם, וכן משמע בפרי מגדים סימן קס"ז אשל אברהם ס"ק כ"ז).

הלכות שבת:

א בעקבות השכלולים הטכנולוגיים המצויים בכל בית בימינו, היוצא מביתו לנופש ושוכר מלון או צימר וכיוצא, וישובות בשבת במקומות אלו, עליו לבדוק שבמקום בו הולך אין בו חשש של חילול שבת, למשל יש הרבה מקומות שיש בהם מערכות אזעקה, חיישנים [חיישני תאורה, חיישנים בשער החניה שמצפצף ומדליק נורה בעת שעוברים דרך השער, חיישני אזעקה וכדומה], דלתות הנפתחות ע"י עין אלקטרונית או ע"י כרטיס מגנטי, מצלמה במעגל סגור, מעבר בשער חשמלי שיש בו גלאי מתכת, שימוש במשאבות מים בצימרים או בבתיים רבי קומות, [או ע"י אספקת מים בשיטת הידרופור, דהיינו שיש מיכל בתחתית הבנין שלתוכו יש משאבת לחץ דוחסת מים המפוקדת באמצעות פרסוסוטט, ודיירי הקומות מקבלים מימיהם באמצעות לחץ זה, או באספקת מים בשיטת בריכת עילית, דהיינו שהמים ממלאים את הבריכה בלחץ המשאבות העירוניות או במשאבות נוספות של הבנין המזרימות מים כלפי מעלה, וכן יש לדון אם שינוי זרם חשמלי מהני או לא, דהיינו שהמשאבה תעבוד ברציפות כל השבת, בספיקה נמוכה ביותר, ע"י התקנת מעקף שבו המים מוזרמים כל השבת מן הבריכה חזרה אליה, בקצב נמוך אך כזה שרגש הזרימה חס ולכן המשאבה מופעלת כל השבת בתדר נמוך], שימוש במיתקן למים חמים וקרים [מיני בר, וכן יש ברזים משוכללים

שברגע שלוחצים, מיד נדלק הבוילר לחמם את המים], שימוש במקררים ומזגנים שיש להם מנוע עם טכנולוגיות חדשות, וכן לבדוק האם הנורה שבתוך המקרר נדלקת אוטומטית ע"י פתיחת הדלת [מצוי במקררים החדשים] או שיש שם כפתור ויש אפשרות לכבות את הנורה, וכן עליו לזהר בכל מיני חששות שיש בשימוש מכשירים אלקטרוניים למיניהם, וכן לא לשכוח להביא פלאטה לשבת ושאר דברים שיש בהם צורך בשבת, וכן עליו לבדוק אם אפשר לטלטל באותו מקום או שיש צורך בעירוב חצירות, כמו כן יש לשים לב שלא לצאת מחוץ לתחום שבת, דהיינו אלפיים אמה שהוא סה"כ 960 מטר בערך.

ב מי שיש לו בית בקאנטרי [COUNTRY] שאין בו עירוב, ויש גינה מסביב לבית, ואותה גינה סגורה רק מג' רוחות ופתוחה לרחוב של הקאנטרי מצד אחד, הרי הוא מקום שיש לו ג' מחיצות, ואסרו חכמים לטלטל מהבית לגינה [או להיפך] עד שיעשה שום תיקון ברביעית (ש"ע סימן שס"ג סעיף א'), כלומר אף שהוא רשות שלו, מ"מ אינו נידון כרשות היחיד לטלטל בתוכו אלא א"כ יש לו ד' מחיצות, ועיין עוד שם בשו"ע (סעיף ב') איך אפשר להכשיר את הצד הרביעי ע"י לחי וכיוצא, ולדוגמא אם חונה את רכבו בצד הרביעי לרחוב הגינה, ויש פחות מ' אמות לכל צד, אפשר להכשיר בזה.

וכאמור, אין הדברים אמורים אלא כשאין עירוב בקאנטרי, אבל כשיש עירוב בקאנטרי מותר לטלטל אף שיש רק ג' מחיצות בגינה הפרטית, אלא שיש לזהר שאף במקומות שיש עירוב, אפשר שהעירוב לא מועיל אף שיש ד' מחיצות לכל אורך הקאנטרי, ולמשל אם יש הרבה זרעים [יותר מסאתים, דהיינו 1152 מ"ר לשיטת רב חיים נאה, ו 1659 מ"ר לשיטת החזו"א] במקום אחד שאין ראוי לדירה שם, הרי זה מבטל את שם דירה [אף בנזרע מיעוט], (ש"ע סימן שנ"ח סעיף ט'), וי"א דהיינו אף אם עלו הזרעים מאליהם (חזו"א אר"ח סימן פ"ט ס"ק ז') וי"א דהיינו דוקא אם זרעם בכוונה, אבל אם עלו הזרעים שלא בכוונה אינם מבטלים שם דירה (ש"ת אמרי יושר חלק א' סימן ק"ע), וכן יש לדון במקומות שיש אגם מים או בריכת שחייה, שלפעמים מבטלים את הדירה (עיין ש"ע שם סימן שנ"ח סעיף י"א, משנה ברורה ושער הציון שם, חזו"א אר"ח סימן פ"ט ס"ק ד' וסימן ק"ג, וש"ת מנחת יצחק חלק ו' סימן ל"ב), ולכן צריך רב בקי בדיני עירוב שיכשיר את העירוב במקומות כאלו.

ג בנין או מקום מוגדר, כמו בית מלון שבעליו הוא יהודי וכיוצא, ויש שם שולחנות, כיסאות ומיטות וכיוצא של בעל הבית שהשוכרים משתמשים בהם, י"א שלא נחשב שיש לבעל הבית תפיסת יד שם, ואסור לטלטל ללא עירובי חצירות (חזו"א אר"ח סימן צ"ב ע"פ השו"ע סימן ש"ע סעיף ב'), וי"א שכיון שביד בעל הבית לקחת את המיטה והשולחן ולהחליפם באחרים, ולאורחים אין רשות להוציא את הכלים ממקום למקום, נחשב שיש לבעל הבית שם תפיסת יד (ש"ת מי יהודה אר"ח סוף סימן מ"ז), ולדינא, אינו נחשב שיש לבעל הבית תפיסת יד, ורק בשעת הדחק שא"א להעמיד הדת על תילה, אפשר להקל בזה (ש"ת שבט הלוי חלק ה' סימן נ"ד).

ואם בעל המלון הוא נכרי, י"א שאף שיש לכל אחד חדר בפני עצמו, נטפלים לעכו"ם ואינם צריכים עירובי חצירות (שער הציון סימן ש"ע ס"ק ל"ו בשם היד אפרים), וי"א שאף בפונדק של עכו"ם אוסרים זה את זה, וצריכים עירובי חצירות (שער הציון שם בשם הפרי מגדים).

ואם כולם אוכלים את האוכל משל בעל הבית אחד, או ממטבח משותף, מותר לכו"ע [אף לשיטת החזו"א והשבט הלוי] לטלטל בכל אופן [בין שבעל המלון יהודי או נכרי] בכל המתחם אף ללא ערובי חצירות, גם אם יש לכל דייר חדר משלו ואוכל בחדרו. וכן ה"ה אף אם כל אחד אוכל את האוכל שלו, אבל הם כולם אוכלים בחדר אוכל משותף ג"כ אינם צריכים עירובי חצירות, אך אם אחד מהם אוכל משלו בחדר שלו, ומתארח שם שלשים יום או יותר, בכה"ג צריך לעשות עירובי חצירות (ספר שמירת שבת כהלכתה פרק י"ז סעיף י"ז ע"פ שר"ע סימן שע"ה סעיף ה').

ד היוצא לנפוש בבתי הארחה ובתי מלון בשבת, יש בו לפעמים בעיה של שכר שבת, דהנה נפסק בשו"ע (א"ח סימן ש"ו סעיף ד') שהשוכר את הפועל אין לתת לו שכר על שמירתו או פעולתו בשבת, ואם שוכרו לתקופה של שבוע ויותר שיש באמצעו שבת, יכול לתת לו שכר גם עבור פעולתו בשבת, אבל בתנאי שלא יאמר לו תן לי שכר של שבת אלא שכר החודש או השבוע, שבזה מבליע את שכר השבת בשאר ימי החודש או השבוע, וא"כ שהשוכר חדר במלון או בית הארחה לשהייה בשבת, כאשר משלם שכר עבור השבת, הרי יש בזה שכר שבת האסור (עיין משנה ברורה שם ס"ק י"ט), ויש בזה כמה עצות, למשל, אם שכר את המלון גם לאכילה, אין בזה משום שכר שבת, שהרי צריך לשלם על המזון שאוכל שם, ואגב זה מבליע גם את שכר הלינה והשהייה, ואם לא שכר את החדר אלא לשינה בלבד, ואין לו במה להבליע את שכר השהייה והשינה, כיוון שהנוהג הוא להגיע למלון לפני שבת וכן להישאר קצת גם אחרי השבת, א"כ התשלום הוא לא רק עבור השינה בשבת, אלא מובלע בשכר השהייה לפני שבת ואחר השבת, ומותר הדבר, וכיון שלפי המנהג לגבות במלון מחצי יום עד חצי יום הבא, א"כ תמיד נחשב שהשכר מבלע עם יום חול (שר"ת אור לציון חלק ב' פרק כ"ה תשובה א' ושר"ת האלף לך שלמה א"ח סימן קכ"ה), [וראה עוד בשו"ת אור לציון (שם) לעניין שבת ויו"ט הסמוכים זה לזה].

ה אם אפשר לעשות קבלת שבת בשדה מה טוב ומה נעים, והוא מצוה מן המובחר, ואם א"א לעשות בשדה, טוב לצאת בקבלת שבת לחצר במקום פנוי ומגולה (בן איש חי שנה שניה פרשת וירא אות ב').

ו אין אומרים ברכת מעין שבע [בתפילת ערבית של ליל שבת] אלא בבית הכנסת קבוע, אבל לא כשמתפללים דרך עראי בבית (שר"ע סימן רס"ח סעיף י' וחזון עובדיה שבת חלק א' עמוד שעג), וכשיש קביעות על איזה ימים [ברציפות], ויש ספר תורה אצלם, דומה לבית הכנסת קבוע ואומרים (משנה ברורה שם ס"ק כ"ה), ומאידך, בית הכנסת קבוע שיש בו ספר תורה, אך סגור כל השנה, ורק בתקופת הנופש אורחים שנמצאים באותו מקום רוצים להתפלל בו [ללא קביעות של כמה ימים רצופים], מסתבר שלא יאמרו בו ברכת מעין שבע (הגר"ח קניבסקי בשאלת רב עמוד שיב'), מיהו י"א דכל זה הוא רק על פי הפשט, אבל ע"פ הסוד צריך לאומרה אחר תפילת ערבית של שבת כמו שאנו אומרים חזרה אחר תפילת שחרית ומנחה, ולפי זה ליכא חילוק בין בית חתנים ובין בית האבל ובין בית שאינו בית

הכנסת קבוע ואין בו ספר תורה, אלא כל שיש עשרה מתפללים ביחד בכל מקום שיהיה, צריך לומר מעין שבע, ונגד דברי האר"י ז"ל שנותן טעם בסוד, לא חיישינן לסב"ל (בן איש חי שנה א' פרשת וירא אות י' וכף החיים סימן רס"ח ס"ק נ').

י"א שמותר לרכוב על אופניים בשבת במקום שיש עירובי חצירות, ואין בזה חשש זילותא דשבת, וכן אין חשש שמא תיפול השרשרת ויבוא לתקנה וכיוצא, ומי שהרבים זקוקים לו או שהולך לדבר מצוה גדולה, מותר אף במקום שאין שם עירוב (בן איש חי בשו"ת רב פעלים חלק א' סימן כ"ה), אכן בשו"ת ישכיל עבדי (חלק ג' סימן י"ב סעיף ה' ס"ק ד') כתב ששמע ממגידי אמת, שהרב בן איש חי חזר בו, כיון שמצוי שמתקלקל הגלגל ויש לחוש שיבוא לתקנו, וכן י"א שאין לרכוב על אופניים [המיועדים לאנשים גדולים] בשבת, ואין לפרוץ גדר בזה, ונכון מאד להחמיר שלא לנסוע בשבת על אופניים, אפילו כשרוצה ללכת לדבר מצוה, וכמו שהסכימו כן הרבה אחרונים משום עובדין דחול, ובאיסור שבת החמורה ראוי לחוש לדבריהם להחמיר, ורק אופניים קטנות תלת אופן [שלש גלגלים] המיועדות למשחק הילדים, מותר להניח לילדים [שלא הגיעו לחינוך] שישחקו בהם בשבת, באופן שאין שם בטרדייה ולא נדלקת מנורה (עיי' כף החיים סימן ת"ד ס"ק ח', שו"ת יביע אומר חלק י' אר"ח סימן נ"ד אות י"ב, ושם בהערות על רב פעלים ח"א בתחילה, שו"ת אור לציון חלק ב' פרק מ"ב בתשובה א' וספר ילקוט יוסף אר"ח סימן של"ז אות ג'), וכן ה"ה לענין קורקינט [שאינו חשמלי] וגלגליות [סקטים] דומיא דתלת אופן, ומ"מ אף שאין למנוע מילד לרכוב על תלת אופן [וקורקינט וגלגליות], מ"מ במקום שנהגו איסור, אין להקל (ספר שמירת שבת כהלכתה פרק ט"ז סעיף י"ח).

ולפי המנהג שנהגו לא לרכוב על האופניים בשבת, כלול בזה המנהג שלא לטלטלם (ספר ארחות שבת פרק י"ט הערה צ"ה).

ח קי"ל בשו"ע (סימן ש"ג סעיף כ"ה) שאסור לאשה שתעביר בשבת סרק על פניה, משום צובע, וכן אסורה לטוח על פניה בצק, דכשנוטלתו מאדים הבשר, וע"פ זה כתבו הפוסקים שאף שיזוף הגוף נגד השמש במטרה ליפותו, אסור בשבת, ואף שיזוף הגוף נגד השמש לרפואה, י"א שאסור בשבת משום גזירת שחיקת סממנים (שו"ת מנחת יצחק חלק ה' ל"ב), וי"א שלרפואה מותר, ואין בזה משום גזירת שחיקת סממנים, כיון שאין הדרך לעשות כן בסממנים (שו"ת שבט הלוי חלק ח' סימן פ"ד).

ט מותר לטייל בשבת (רמ"א סימן ש"א סעיף ב'), ואפי' אם כוונתו להתעמל ולהתחמם לצורך רפואה, כיון שלא מוכח שעושה כן לצורך רפואה, אבל לרוץ כדי שיתחמם לרפואה, אסור, ומ"מ יש מחמירים אף לטייל, (משנה ברורה סימן ש"א ס"ק ז'), ומי שדרכו ללכת כל יום לצורך בריאותו, יכול ללכת גם בשבת אף לדעת המחמירים, שאין להחמיר בטיול כדרכו אלא כדי להתחמם ולהזיע (חוט שני חלק ד' פרק פ"ט ס"ק נ"ב), וי"א שאף מותר לרוץ כשמטרתו היא לשמור על כושר גופני ולא כדי להתחמם ולהזיע (שו"ת אור לציון חלק ב' פרק ל"ו תשובה י"ב).

י כתוב בספר כלבו (סימן ל"א) בזה"ל, וכתב הרב אשר ז"ל, מנהג כל ישראל שלא לצאת בשבת בלי מנעלים ובלי טלית או גלימא, והטעם, כדי שיזכור שהוא יום שבת קדוש לאלהינו ולא יבא לידי חלול שבת, וע"ז חטא מקושש על שלא נהג במנהג זה ויצא בלא טליתו ולא היה לו אות, ועל כן

נסמכה פרשת מקושש לפרשת ציצית כדכתיב למען תזכרו וכו' ע"כ, על כן כמה יש להזהר לצאת לרחוב רק עם בגדי שבת ועם בגד עליון [גם בימי בין הזמנים], כדי לזכור שיום שבת היום. יא בענין משחק כדורגל בשבת, אף שלא היינו צריכים להתעסק בשום נושא שהמסגרת שלו היא שלילית והפך רצון התורה, ולדון באיזה פרט איך הוא מסתדר ע"פ הלכה, שזה איום ונורא, ומי שנמצא במסגרת שלילית האחריות שלנו הוא להוציאו משם, ולא לענות לו איך להסתדר עם התורה בפרט כזה או אחר ולהניחו על אותה מסגרת, ואין כאן עניין של מה שאפשר להציל מצילים כי ההפסד הכללי הוא מוחלט, מ"מ הנני מוצא לי לחובה קדושה, להעלות על הכתב, להסיר דברים של שגיאות מצד ההלכה.

הנה, אין ספק שכל איש ישראל שיש לו חלק אלוהי ממעל, אסור לו לשחק כדורגל או כל כיוצא בזה ביום שבת קודש, שהרי דבר פשוט שכל ענין הזה של משחק כדורגל ביום שבת קודש הוא מבזה את המועדות, וכבר אמרו חז"ל בתלמוד ירושלמי (במסכת שבת פרק ט"ו הלכה ג') לא נתנו שבתות וימים טובים לישראל אלא לעסוק בתורה ובמצוות, וכן אמרין בתפילה של שבת, ישמחו במלכותך שומרי שבת וקוראי עונג עם מקדשי שביעי, והיינו שיום שבת קודש ניתן לישראל רק לשמוח במלכותו יתברך, ועוד אסרו רבותינו ז"ל (במסכת שבת דף קט"ו ע"א ודף קט"ז ע"ב) לקרוא בכתובים ביום שבת כיון דמשכי ליבא ומבטלי ביהמ"ד, וק"ו במשחק כדור שהוא מגרר גריר ומסרך סריך, ושבשל כך נחרב טור שמעון כדאיתא בתלמוד ירושלמי (במסכת תענית פרק ד' הלכה ה'), והובאו דבריו בב"י (אר"ח סימן ש"ח סעיף מ"ה) טור שמעון למה חרב, יש אומרים מפני הזנות, ויש אומרים שהיו משחקין בכדור ע"כ, וכן הוא במדרש איכה רבה (פרשה ב'), וז"ל, טור שמעון הוה מפיק תלת מאה גרבין, ולמה חרבו, אי תימא מן הזנות, והלא לא היתה אלא ריבה אחת והוציאוה משם, אמר רב הונא משום שהיו משחקין בכדור בשבת ע"כ, והיינו מפני חילול השבת שבו ע"י זלזול בכבוד השבת שנועדה ללימוד התורה, וכבר נפסק להלכה בשו"ע (סימן ש"ח סעיף מ"ה) ע"ש, ועיין בשו"ת אור לציון (חלק ב' פרק כ"ו תשובה ח').

ואף לדעת האוסרין משחק הכדור בשבת מחמת איסור מוקצה מדרבנן, הדברים נוקבים ויורדים עד התהום להתבונן עד היכן הגיעה כח קדושתה של השבת, כי אפילו שאין בו אלא איסור מוקצה מדרבנן, העבירה על איסור זה גרמה לחורבן טור שמעון שהיה מוציא ג' מאות כפיפות של פיתוחי לחם לעניים בכל ערב שבת, [עיין מתנות כהונה במדרש רבה הנ"ל], ולא הועילה להם מצות הצדקה, ע"ש.

ואף לדעת הרמ"א (שם ובאר"ח סימן תקי"ח סעיף א') שכתב שיש מתירין [לשחוק בשבת וביו"ט בכדור], ונהגו להקל, מ"מ כבר כתב הט"ז (בסימן תקי"ח ס"ק ב') בשם המהרש"ל ל בים של שלמה, שלא התירו המתירים ביום טוב כי אם לילדים, ולא לעשותו מנהג ביום טוב לגדולים להפקיע ע"י זה קדושת יום טוב והרגשתו הרוחנית העליונה, וכן עיין בשו"ת אור לציון (חלק ב' פרק כ"ו תשובה ח' ובביאורים שם) שהאריך באיסור משחק וטלטול כדור בשבת לגדול, ורק לקטן יש להתיר [משום שדבר שמותר לבני אשכנז,

מותר לקטן מבני ספרד], אלא שיש ליזהר, שאין כל האמור אלא כששוחק שלא ע"ג קרקע, אבל ע"ג קרקע לכו"ע אסור משום חשש אשוויי גומות (משנה ברורה סימן ש"ח ס"ק קנ"ח).
 ואת ידידנו ומכובדנו רבני הקהילות שליט"א וכל מי שיש לו כח לפעול בענין, אנכי מבקש, לקרוא לציבור הרחב בכלל, ובפרט לבחורי חמד, ולהשפיע עליהם שיתחזקו בתורה ובמצות, ובשמירת השבת וכבודה, ושאר כל המצות אשר יעשה האדם וחי בהם. ותשאו ברכה מאת ה' ותזכו להגדיל תורה ולהאדירה, ברבות הטובה גם עד זקנה ושיבה. ובזכות שמירת השבת נזכה שימלא ה' יתברך כל משאלות ליבנו לטובה, כי יותר ממה שישראל שמרו על השבת שמרה השבת על ישראל. והש"ת יגדור פרצות עמו ישראל ויקבץ נדחי ישראל לעבודתו ויראתו כל הימים.

יש איסור לשחות על פני המים בשבת, שמא יעשה חבית של שייטין לשוט על פני המים. ובברכה יב שבחצר אסור לשוט בה בשבת מפני שכאשר המים נעקרים ויוצאים חוץ לברכה דמי לנהר. אבל אם יש לברכה שפה סביב, דהיינו כעין כותלים גבוהים מכל צד, מותר, דכיון שאפילו נעקרו המים השפה מחזרת אותם למקומם, הוה ליה ככלי וליכא למיגזר ביה שמא יעשה חבית של שייטין, [עיין משנה מסכת ביצה (דף ל"ו ע"ב), תלמוד ירושלמי מסכת ביצה (פרק ה' הלכה ב'), רמב"ם (הלכות שבת פרק כ"ג הלכה ה') ר"ף מסכת שבת (דף י"ח ע"ב מדפי הר"ף) והר"ן על הר"ף שם (ד"ה תנו רבנן), ב"י ושו"ע (או"ח סימן של"ט סעיף ב') ומשנה ברורה (שם ס"ק ב')].

ובספר ילקוט יוסף (הלכות שבת חלק ב' עמוד ז') מביא שם תשעה דיונים בדבר הזה, וסוף דבר העלה (בעמוד יד') שיש להחמיר לא להיכנס לברכה אף בלי לשחות, והניף ידו שנית בקיצור שו"ע (סימן של"ט סעיף ג'), ומאידך עיין בספר פסקי תשובות (בסימן של"ט ס"ק א') שהביא בשם כמה פוסקים לאסור להיכנס לברכת שחייה בשבת.

ומ"מ מותר לרחוץ את כל הגוף במים קרים (שו"ע סימן שכ"ו סעיף ד'), ולפי דעת השו"ע (שם סעיף י"ב) מותר אף בבית המרחץ שרגילים להזיע בו [כגון חמאם וכדומה], ולפי דעת הרמ"א (שם) אין להתיר בבית המרחץ שרגילים להזיע בו, ובכל אופן יש ליזהר שלא לסחוט את השיער, כיון שלפי הרמב"ם (בהלכות שבת פרק ט' הלכה י"א) יש סחיטה בשיער מדרבנן (משנה ברורה סימן שכ"ו ס"ק כ"ה וסימן של"ט ס"ק ז' ובן איש חי שנה שניה פרשת פקודי אות ח'), ומטעם זה [ועוד טעמים] יש נוהגים לא לרחוץ בשבת אף בצונן (משנה ברורה סימן שכ"ו ס"ק כ"א ומנוחה נכונה עמוד מט' בשם החזו"א, ועיין שו"ת אגרות משה או"ח חלק ד' סימן ע"ד רחיצה אות ג' וסימן ע"ה).

יג ו"א שאין לנפח גלגל גומי או כדור גומי בשבת, כיון שבלא הניפוח בטל כולו (שו"ת אור לציון חלק ב' פרק מ"ב תשובה ד'), וי"א שאין לנפחם בפעם הראשונה בשבת, אבל אם כבר ניפחו אותם פעם אחת מבעוד יום, מותר לחזור ולנפחם בשבת (ארחות שבת חלק א' פרק ח' סעיף ס"ח).

יד מותר לילך [בשבת] על גבי עשבים, בין לחים בין יבשים, כיון שאינו מתכוין לתלוש (שו"ע סימן של"ו סעיף ג'), ומ"מ אם העשבים גדולים הם, יזהר שלא ירוץ עליהם, דהוי פסיק רישא שיתלש בודאי (משנה ברורה שם ס"ק כ"ה), ואף דהוי פסיק רישא דלא ניחא ליה ולא איכפת ליה, מ"מ יש חשש שמא יתלוש עשבים שמפריעים לו בשעת הריצה (ספר שמירת שבת כהלכתה פרק כ"ו הערה ס"ד).

טו אסור להשקות את הזרעים בשבת, דמועיל להצמיח, וגם משום חורש, שמרפיא הקרקע ע"י הלחלוח (ש"ע סימן של"ו סעיף ג' ומשנה ברורה ס"ק כ"ו).

ומ"מ מותר לפתוח את ברזי ההשקאה בשדה או בגינה בערב שבת קודם הדלקת הנרות ולהשאירם פתוחים כל מה שצריך, וקודם שיסגור הברזים יסגור את הברז של הצינור הראשי המספק מים לכל הממטרות, כדי שלא יגבר לחץ המים בצינור אחד הנשאר פתוח ע"י שסוגר את השני, כי בזה הוא גורם להשקאה מוגברת וזה אסור (ש"ת ציץ אליעזר חלק ד' סימן ל"א בשם החזו"א).

וכשם שלא אסרו עצם פתיחת המים מערב שבת שהולכים ומשקים כל יום השבת את הגינה ולא חששו למראית עין שיאמרו שפתח בשבת גופא, כך מותר נמי לפתוח מערב שבת שיומשכו המים ע"י מכשיר הנקרא ממטרה, מכיון שאנן פסקינן דאין איסור שביתת כלים בשבת, וגם ליכא למיחש משום מראית העין (ש"ת ציץ אליעזר שם וספר ילקוט יוסף סימן של"ז אות ד'), וטוב לכתוב פתק על יד שער הגינה, שהממטרות פועלות על ידי שעון שבת שכוון מערב שבת (ספר ילקוט יוסף סימן רנ"ב אות א'), ומאידיך י"א שאסור כל שימוש בשעון שבת משום זילותא דשבת, [ורק לענין חשמל התירו כיון שבין כה כבר היו נוהגים להדליק ולכבות ע"י גוי], (עיין בש"ת אגרות משה אר"ח ד' סימן ס').

טז האוכלים בגנות, אסורים ליטול ידיהם על העשבים שמשקים אותם, אף על פי שאינם מכוונים, פסיק רישיה הוא, דא"א שלא יועיל לגדלם (ש"ע סימן של"ו סעיף ג' ומשנה ברורה שם ס"ק ז"ד), ולכן טוב להחמיר שלא לאכול בגנות, אם ישתמש שם עם מים, דבקושי יש ליזהר שלא יפלו שם מים (רמ"א שם, ועיין משנה ברורה בסימן שנ"ח סוף ס"ק פ"ג שכתב טעם אחר שיש להזהר מלאכול ולשתות בגינה בשבת).

יז מותר להטיל מי רגלים ע"ג עשבים בשבת, לפי שעזים הם ושורפים את הזרעים ומונעים אותם מלהצמיח (ש"ע סימן של"ו ומשנה ברורה ס"ק כ"ח וחזו"א שביעת סימן י"ח ס"ק ב'), [ועיין משנה ברורה (סימן שכ"א ס"ק נ"ז) בשם המגן אברהם, שבקרקע רכה אסור משום לש, וכך היא דעת הבן איש חי (שנה שניה פרשת משפטים אות ט"ז), ואילו הבית מאיר מתיר במקום הצורך אף בכה"ג, משום דהוי פסיק רישא דרבנן דלא ניחא ליה, וכך היא דעת הגר"ע יוסף זצ"ל (בספרו לוית חן עמוד צו' ובש"ת יחיה דעת חלק ה' עמוד קלז)], ומותר לירוק בשבת קצת רוק על זרעים, כיון שבקצת רוק אין חשש הצמחת זרעים, ועוד שאין דרך להשקות זרעים ע"י רוק, וכן ה"ה בטיפות הנופלות מהגוף או מהזקן על הקרקע, אין חשש השקייה, כיון שאין תועלתן ניכרת, וגם אינו מתכוון לכך כלל (חוט שני חלק א' פרק י' ס"ק ד').

ומותר לרוק אפי' ברה"ר, וכל שאינו יוצא הרוק מחוץ לד' אמות אין זה טלטול (עיין ש"ע סימן שמ"ט סעיף א').

הרוק ברוח בשבת והרוח מפזר הרוק, י"א שחייב משום זורה (רמ"א סימן שי"ט סעיף י"ז), ולא ראינו מי שחושש לזה, כיון דאינו מתכוין לכך, וכ"ש דאין זה דרך זורה (משנה ברורה שם ס"ק ס"ז).

אין לדרוך על הרוק אלא לפי תומו, שאינו מתכוון למרח ולהשוות גומות, אבל לא ישפשף ברגליו רוק ע"ג קרקע, משום דמשוה גומות (ש"ע סימן שט"ז סעיף י"א ומשנה ברורה שם ס"ק נ"א בשם המגן אברהם).

יה יש ליזהר מלהשליך זרעים במקום ירידת גשמים, שסופן להצמיח, ואם ישליך לתרנגולים, לא ישליך אלא כשיעור שיאכלו בו ביום או ליומיים, ואם הוא במקום דריסת רגלי אדם, מותר, שאין סופו לצמוח³ (שו"ע סימן של"ו סעיף ד').

יט אם התפזרו פירות בחצר, אסור לאסוף אותם כיון שמקבצן במקום גידולם [הקרע], (שו"ע סימן ש"מ סעיף ט'), מיהו מותר לאסוף מהם מעט מעט כדי לאוכלם מיד (שו"ע סימן של"ה סעיף ה'), וכן מותר לדחוף את הפירות ברגלו בחצר למקום אחד [בלי ליתנם לתוך סל], דהוי כלאחר יד (שו"ת אור לציון חלק ב' פרק מ"ג תשובה ז').

ואם התפזרו בבית, י"א שמותר כיון שהבית מצרפם, ונחשבים כאילו נמצאים במקום אחד (שו"ת אור לציון שם), וי"א שגם בבית אסור (חיי אדם כלל י"ג סעיף א').

כ דבר שראוי לאכילת בהמה [כגון עצים רכים ועצי בשמים תלושים וכיוצא], אין בהם משום תיקון כלי, לפיכך מותר לקטום, אפילו בסכין [אף אם הוא מקפיד על המידה], קש או תבן ולחצוץ בו שינוי [או להריח בו וכיוצא], (שו"ע סימן שכ"ב סעיף ד' ומשנה ברורה שם ס"ק ט' וס"ק י"ב).

³ יש מדינות (כמו דרום אמריקה) שבוין הזמנים חל בחודש שבט, לכן אמרתי להעלות על הכתב מה שכתב המגן אברהם (בסימן שכ"ד ס"ק ז') שיש נוהגים בשבת שירה [פרשת בשלח] לפזר מזונות לציפורים, מנהג זה מקורו באגדה המספרת, כי בשבת הראשונה לרדת המן, יצאו דתן ואבירם ואנשיהם לשדה לפנות בוקר ופיזרו מהמן שלקטו כפליים ביום שישי, ואחר כך הזעיקו את העם לצאת וללקט מן בשבת, כדי להפריך את דברי משה שאמר שבת היום לה', היום לא תמצאהו בשדה (שמות פרק ט"ז פסוק כ"ה), אך הציפורים הקדימו ואכלו את כל המן שפיזרו דתן ואבירם בשדה, וכשבאו האנשים ללקט, לא מצאו כלום, ואז אמרו משה אמת ותורתו אמת, ובזכות המעשה הטוב של הציפורים, שהצילו את כבודו של משה, מפזרים לפניהם מזונות בשבת שירה. אלא שיש לדון אי אריך למיעבד הכי או לא, דהנה תנן במסכת שבת (דף קנ"ה ע"ב) אין אובסין את הגמל [מאכילין אותו הרבה על כרחו, ותוחבין לו בגרונו], ולא דורסין [שדורס לה בתוך גרונה את השעורין], אבל מלעיטין. ואין מאמירין את העגלים, אבל מלעיטין וכו' ע"כ, ובגמרא פריך איזו היא המראה ואיזו היא הלעטה, אמר רב יהודה, המראה למקום שאינה יכולה להחזיר [שתוחבו לה לפנים מבית הבליעה], הלעטה למקום שיכולה להחזיר. רב חסדא אמר אידי ואידי למקום שאינה יכולה להחזיר, והמראה בכלי, הלעטה ביד. מתיב רב יוסף מהלקטין לתרנגולין, ואין צריך לומר שמלקטין, ואין מלקטין ליוני שובך וליוני עלייה, ואין צריך לומר שאין מהלקטין וכו', אמר לך רב יהודה לעולם מהלקטין, דספי ליה בידיה, מלקטין דשדי ליה קמייהו, ודקא קשיא לך יוני שובך ויוני עלייה למישדא קמייהו נמי לא, הני מזונותן עליך, והני אין מזונותן עליך, כדתיניא נותנין מזונות לפני כלב, ואין נותנין מזונות לפני חזיר, ומה הפרש בין זה לזה, זה מזונותיו עליך, וזה אין מזונותיו עליך. אמר רב אשי מתניתין נמי דיקא, אין נותנין מים לפני דבורים ולפני יונים שבשובך, אבל נותנין לפני אווזין ולפני תרנגולין ולפני יוני הרדסיות, מאי טעמא, לא משום דהני מזונותן עליך והני אין מזונותן עליך, ולטעמך, מאי איריא מיא, אפילו חיטי ושערי נמי לא, אלא שאני מיא דשכיחי באגמא ע"כ.

מבואר בגמרא שבהמות ועופות שאין מזונותם על האדם, אסור לאדם לזון אותם בשבת משום שטורח בחינם. אלא שנחלקו המפרשים האם דין זה דוקא בבהמות ועופות שאינם שלו או אפי' שהם שלו, דהשלטי גבורים ס"ל שאפי' הם שלו, כיון שמזונותיהם מצויים לא נחשב מזונותם עליך, מיהו הר"ן (בדף ס"ז ע"א מדפי הר"ף) מפרש כל הסוגיא ביונים שאינם שלו, ומבואר דביונים שלו מותר, וכן משמע בתוספתא (פרק י"ח) שכתוב יוני שובך ויוני עלייה, וכן משמע בתלמוד ירושלמי (פרק י"ג הלכה י"ז ע"ש. ולענין הלכה, כתב הר"ן (שם) דמזונות שאינם שכיחים כגון חיטים ושעורים מותר ליתן אפי' לפני עופות שאין מזונותיהם עליו, מיהו הרמב"ם (בהלכות שבת פרק כ"א) סתם שאין נותנים מזון ומים לפני עופות שאין מזונותיהם עליו, וכן סתם הר"ף, משמע דס"ל שאפי' אוכל דלא שכיח נמי אסור אם אין מזונותיהם עליו, וכן הב"י כתב לדחות דברי הר"ן לדינא, כיון שהרן פסק כך רק לפי גירסא שהיה לפניו שאני מים, ולא גרס אלא שאני מים, וכן פסק בשו"ע (אר"ח סימן שכ"ד סעיף י"א) שאסור בכל אופן ליתן מזון לפני בהמות ועופות שאין מזונותיו עליו. ולהאמור, מה שנוהגים בשבת שירה לפזר מזונות וחיטים בשבת שירה לפני העופות, כתבו פוסקים רבים, המגן אברהם (בסימן שכ"ד ס"ק ז'), שו"ע הרב, חיי אדם, משנה ברורה (שם ס"ק ל"א) ועוד, שאין מנהג זה נכון, שהרי אין מזונותן עליך וכו' ע"כ, וכן רבי יעקב עמדין (בסידור שערי שמים 9 כתב שהוא מנהג שטות ואסור.

מיהו הלבוש כתב לסמוך על הר"ן, ומותר ליתן חיטים לפני העופות בשבת אף שאין מזונותיהם על האדם, משום שאינם שכיחים, וכן המחצית השקל (על המגן אברהם שם ס"ק ז') כתב בשם העולת שבת, דלדידן הא דאסור ליתן מזונות לפני יונים, דוקא בקיץ דשכיח להו חטי ושערי בשדה, אבל בחורף דליכא מידי בשדה, אף על גב דאין מזונותיו עליו מותר לתת לפניהם מזונות, וכתב שבר"ן משמע כדבריו, וכתב המחצית השקל שאמת הוא שדעת הר"ן נוטים לדבריו. וכן החז"א (אר"ח ריש סימן נ"ט) דכיון שהוא מידי דרבנן, וסוגיא מוכחא כהר"ן, וגם שבדברי הרמב"ם והר"ף אין הכרע שחולקים על הר"ן, הסומך על הר"ן לא הפסיד.

וכן החוות יאיר בספרו מקור חיים (בסימן שכ"ד) כתב דאף להאוסרים אינו אלא בטורח לזון אותם, אבל להניח בחלון ביתו ליכא בזה שום איסור לכ"ע.

וכן הכף החיים (בסימן שכ"ד) כתב שיש מתרעמים על מנהג ישראל לפזר חיטים לפני העופות בשבת שירה, אך מנהג ישראל תורה, שהרי אין אנו טורחים בשבילם, וגם אנו מחזיקים להם טובה, וכוונתנו לשם מצוה, ומותר, וכן פסק הציץ אליעזר (חלק י"ד סימן כ"ח). ולמעשה, רבים וטובים מקיימים מנהג זה, ובפרט שרק מניחים על החצר או על החלון ורק אח"כ באים הציפורים ואין בזה טירחה, ויש שעושים זאת ע"י שמניחים בערב שבת צלחת מכוסה ובשבת בבוקר מגלים אותו, ויש עושים ע"י קטן.

כא אסור לכבד חצר שאינו מרוצף בשבת במטאטא כדרכם בימי החול (ש"ע סימן של"ז סעיף ב'), מיהו ע"י אינו יהודי מותר (רמ"א שם ומשנה ברורה ס"ק י'), ומותר לרבע הבית [דהיינו להזות מים על קרקע הבית] כיון שלא מתכוון להשוות גומות, אלא שלא יעלה האבק (ש"ע סימן של"ז סעיף א'), ואין לחוש משום לש, כיון שאין מתיזים אלא מעט מים (שמירת שבת כהלכתה פרק כ"ג הערה כ').

כב אסור להשתמש בצדי האילן, אבל בצדי צדדין מותר. לפיכך אסור לסמוך הסולם לצדי האילן [אפי' בערב שבת], דכי סליק ביה משתמש בצדדין, אבל אם יש יתד תקועה בצדי האילן מותר לסמוך סולם [מערב שבת לעלות] עליו, דהוה לה יתד צדדין, וסולם צדי צדדין. ואם נעץ בו יתד ותולה בו כלכלה, היתד נקרא צדדין והכלכלה כצדי צדדין (ש"ע סימן של"ו סעיף י"ג ומשנה ברורה ס"ק ס' וס"ק ס"ב).

וה"ה אם יש חבל כביסה קשור באילן, נחשב כצדי האילן ואסור להשתמש בו, אבל אם החבל מחובר לגלגל, והגלגל מחובר לאילן ע"י מסמר וכדומה, מותר לתלות בגדים על החבל, משום שהחבל נחשב לצדי צדדין של האילן, אלא שאין למשוך את החבל ולגלגלו, כיון שמזיז את הגלגל שנחשב כצדי האילן (הגרש"א במאור השבת חלק ב' מכתב כ"ח אות א'), ורק אם אין הגלגל מחובר לאילן באופן ישיר, אלא הוא קשור לאילן ע"י חבל או חוט ברזל וכיוצא, אז מותר אף לגלגל את החבל, כיון שהגלגל נחשב כצדי צדדין של האילן (ש"ת אור לציון חלק ב' פרק ל"ח תשובה א'). ובכל אופן צריך ליזהר לא לנענע את האילן עצמו (רמ"א שם), וכן צריך ליזהר מאיסור שטיחת בגדים ליבוש (ש"ע סימן ש"א סעיף מ"ה וסעיף מ"ז).

כג כל חיה ורמש שהם נושכים וממיתים ודאי, נהרגים בשבת אפילו אין רצין אחריו [ואפי' בורחים מלפניו], ושאר מזיקין [שמזיקין בטבען], כגון נחש ועקרב מקום שאינם ממיתין [אבל נשיכתן נשיכה עוקצת], אם רצין אחריו, מותר להרגם, ואם לאו, אסור. אבל מותר לדורסם לפי תומו, ואפילו במתכוין אלא שמראה עצמו כאילו אינו מכוין (ש"ע סימן שט"ז סעיף י' ומשנה ברורה שם ס"ק מ"ה וס"ק מ"ו), ופרעוש ושאר רמשים קטנים, אסור להורגם אף כשהם עוקצים אותו, דאף ע"י עקיצתן ליכא צער כולי האי, אלא יבריחם מעליו (ש"ע שם סעיף ט' ומשנה ברורה שם ס"ק מ"ו וס"ק מ"ח), ואם הם על בשרו, מותר לצודם ולהשליכם, דמשום צער עקיצה לא גזרו רבנן (ש"ע שם סעיף ט' ומשנה ברורה שם ס"ק ל"ז), ויש מקילין גם כשהוא על חלוקו מבפנים, ליטלו בידו ולהשליכו לארץ, פן יבוא לידי עקיצה, ואם אפשר לו להפילו לארץ בלי נטילה ביד, בודאי נכון להחמיר בזה (משנה ברורה שם ס"ק ל"ז).

ואם הפרעוש אינו על בשרו, אסור לצודו (ש"ע שם), ואדם המצטער מזמזום מעופו של זבוב או יתוש המטרידים את מנוחתו, י"א שאסור לו לתופסם כדי לזורקם החוצה, שלא הותרה צידה אלא מפני צער הגוף ולא מפני צער הנפש (ספר שמירת שבת כהלכתה פרק כ"ה הערה כ"א), וי"א שאין חילוק בין צער הגוף לצער הנפש ומותר להוציאם (תורת המלאכות מלאכת הצד ס"ק ק"ד בשם הגר"נ קרליץ).

וכן אסור לרסס חומר הקוטל יתושים, כיון שנחשב הדבר מכוחו, ופסיק רישא שימותו (גר"ש אלישיב בקובץ תשובות חלק א' סימן ל"ו), ולרסס בצד החרקים, ולא כנגדם ממש, י"א שמותר (חוט שני חלק א' פרק ט"ו ס"ק ב' עמוד קכ"ה וש"ת שבט הלוי חלק ו' סימן קל"ט אות ב'), וי"א שאסור, מפני שהריסוס גורם לחרקים

למות אף כשמרסס בצידם, ואין לעשות כן אלא כשהחלונות פתוחים, ומרסס כדי להבריחם (ש"ת אור לציון חלק ב' פרק ל"א תשובה ט"ו).

י"א שמותר לרסס חומר הגורם לזבובים להתעלפות כשיש צורך לחולה אף שאין בו סכנה או תינוק, ובתנאי שיש שם דלת או חלון פתוח (מנוחה נכונה עמוד נה' בשם החזו"א וספר שמירת שבת כהלכתה פרק כ"ה הערה ל').

מקצת הלכות והליכות הקשורות לימי בין הזמנים:

א לא ילך ארבע אמות בגילוי הראש (ש"ע סימן ב' סעיף ו'), ובבית המרחץ [או בריכה וכיוצא] אפי' מידת חסידות אין בו, ואף שיש מדקדקין אפי' בבית המרחץ, מ"מ אין להחמיר בזה, כי הוא חומרא יתירה הרבה (כף החיים שם ס"ק י"ז), ואין כל האמור אלא בבית הפנימי [או באיזור הבריכה], אבל בבית החיצון יכסה ראשו (בן איש חי שנה א' פרשת וישלח אות ט"ז). והנחת ידו על הראש, אף שלא מהני להתפלל ולברך (ש"ע סימן צ"א סעיף ד'), מ"מ לענין לילך ארבע אמות, חשיבא כיסוי (כף החיים סימן צ"א ס"ק כ', ועיין משנה ברורה סימן ב' ס"ק י"א וס"ק י"ב).

ב לא יעמוד באפונדתו [הוא אזור חלול שמשימין בו מעות, ואיננו דרך כבוד לעמוד כן לפני השם יתברך], ולא בראש מגולה, ולא ברגלים מגולים, אם דרך אנשי המקום שלא יעמדו לפני הגדולים אלא בבתי רגלים (ש"ע סימן צ"א סעיף ה'), מיהו בארצות החמין מאוד שעומדים שם ג"כ בפני גדולים יחף, אין לחוש אפי' הבגדים קצרים ונראים הרגלים (משנה ברורה שם ס"ק ל"ג), ולפי זה, נראה שמקומות שהדרך הוא לילך במכנסים קצרות וכיוצא, מותר לילך בהם, ומ"מ אין להתפלל כן, עיין ערוך השלחן (שם סעיף ה'), והאשה אסור לגלות זרועותיה ושוקה אפי' במקום שרגלים לילך מגולה כדרך הפרוצות (משנה ברורה סימן ע"ה ס"ק ב').

ג י"א שגם לנשים יש להן איסור הסתכלות והרהור באנשים (ש"ת דברי יציב חלק ה' סימן ל"ה), וי"א שכשאינה מסתכלת לשם זנות, מותר לאשה להביט באיש (ש"ת שבט הלוי חלק ה' סימן קצ"ז אות ב').

ד י"א שילדים מבני שלש ומעלה לא ילכו עם אמותיהם ואחיותיהם לים או לבריכה, וגם ילדות קטנות מגיל שלש ומעלה לא ילכו עם אבותיהן לים או לבריכה, ועיין בשו"ת תשובות והנהגות (חלק א' סימן קל"ו) שכתב שלא קיבלנו לזה גיל מסוים, וי"א שאין לקחת בנים, ואפילו קטנטנים ממש לחוף של בנות, מפני שהדבר משאיר רושם רוחני לא טוב על נשמתם (בשם החזו"א).

ה בנות שנוסעות באוטובוס לטיול עם נהג, אם נוסעים בעיר באמצע היום לכאורה אין יחוד, אך אם נוסעים מחוץ לעיר או בלילה, לא מיבעיא לשיטת השו"ע (באה"ע סימן כ"ב סעיף ה') שיש בזה יחוד ואסור, משום דס"ל שאסור לאיש אחד להתייחד אף עם נשים הרבה, [אלא א"כ יש שלשה אנשים כשרים שמותר להם להתייחד עם שלש נשים], אלא אף לשיטת הרמ"א [(שם) דס"ל שמותר לאיש להתייחד ביום עם שלש נשים, מכיון ששתי הנשים הנוספות נחשבות לשומר, וכן בלילה או בדרך ארוכה מחוץ לעיר מותר להתייחד ע"י שני שומרים, וצריך לכל הפחות ארבע נשים], י"א שאפ"ה אסור, משום שלא התיר הרמ"א אלא בעת הצורך, דסתם ההלכה היא כהשו"ע שפסק כרוב הראשונים ולא כשיטת רש"י (ספר חוט

שני שבת חלק ג' עמוד רמה), ולכן העצה היא לקחת איתם שומר, דהיינו זוג נשוי או ילד מגיל חמש עד שתים עשרה או ילדה מגיל חמש עד גיל תשע (מנחת שאול הלכות יחוד פרק ג' דיני שומר).

דרך ריקה מאנשים, כגון נסיעה במכונית בלילה מעיר לעיר במקום שאין עוברים ושבים, או כגון שהחלונות הם אטומים, או בלילה בשעה מאוחרת שאין אנשים ברחוב, או ברחוב חשוך, דבר פשוט שאסור לנסוע אשה לבדה עם הנהג, בין במכונית פרטית ובין באוטובוס, ואפי' לנסיעה קצרה אסור (מנחת שאול שם).

יש מדינות [כמו ארגנטינה וכל דרום אמריקה] אשר הקיץ הוא בתקופת חודשי טבת שבט אדר, אשר חל בהם ימי השובבי"ם, דהיינו מפרשת שמות עד סוף פרשת תצוה [בשנה מעוברת], שהם ימים לתקן פגמי הברית, והתיקון הוא להתענות בימים אלו פ"ד תעניות (האר"י ז"ל בשער רוח הקודש תיקון כ"ז), ואף שלא נהגו להתענות בימים אלו במדינות הללו [או משום שלא נתקן שובבי"ם אלא בחורף שהגוף רגוע ואינו תוסס (מפי הגר"י גנס שליט"א) או משום שקשה להתענות בקיץ, והיושב בתענית ואינו יכול לסבול את התענית נקרא חוטא (ש"ע סימן קתע"א סעיף א')], מ"מ עיין במשנה ברורה (סימן תקע"א ס"ק ב') ובספר שמירת הלשון (שער התבונה פרק ב') שכתב בשם ספר אחד [ראש הגבעה], שכשאדם רוצה להתנדב תענית, טוב יותר שיקבל תענית דיבור מאשר תענית מאכילה, כי ממנו לא יהיה לו נזק, לא בגופו ולא נשמתו ולא יחלש ע"י התענית הזו, וכן כתב הגר"א באגרתו, שצריך האדם לייסר עצמו לא בתעניות וסיגופים, כי אם ברסן פיו ובתאוותיו, וזוהי התשובה ע"ש, וא"כ כמה צריך לזהר בימי בין הזמנים במקומות אלו לא לדבר לשון הרע ורכילות וכיוצא.

השוכר צימר מיהודי שאינו שומר תורה ומצוות, ויש חשש שלא מכר את החמץ בערב פסח, עליו לבדוק את הבית [אף זמן רב לאחר הפסח] בלי ברכה (ש"ע סימן תל"ה סעיף א', ועיין ש"ע סימן תל"ז סעיף א', משנה ברורה סימן תל"ה ס"ק ה' ומנחת שאול פסח דיני בדיקת חמץ).

השוכר צימר מיהודי שאינו שומר תורה ומצוות או מגוי, ורוצה להשתמש בשיש, בכיור, בתנור, מיקרוגל, כיריים, חצובות, וכן מתקן לעשות שם מנגל עם כבשן ושאר דברים [כגון צלחות, סכ"ם, כוסות, מקרר, קומקום חשמלי וכדומה], הרי הם בחזקת שאינם כשרים, ויש דברים שצריך להכשירם ע"י הגעלה, יש דברים ע"י ליבון, יש דברים שא"א להכשירם, ויש דברים שמספיק בקינוח, לכן יש לשים לב לדברים הללו, ולשאול רב הבקי בדינים הללו.

הרוצה להשתמש בשולחן במקום ציבורי, שלא מקפידים שם על כשרות [כגון בפארקים או מטוס וכיוצא שאוכלים שם גם גויים], עליו לכסות ע"י מפה, ואם אין לו מפה, רשאי להניח על השולחן דבר קר אפי' הוא לח, אבל לא דבר חם (עיין רמ"א י"ד סימן צ"א סעיף ב' ומנחת שאול על הלכות בשר בחלב שם).

רשת לצלייה [מנגל] צריכה טבילה עם ברכה, אך אם נעשה להיות מחוברת לקרקע, י"א שאינה מקבלת טומאה ואינה צריכה טבילה (עיין נודע ביהודה תנינא סימן ק"ט ושר"ת אגרות משה י"ד חלק ב' סימן צ"ה).

אין להשתמש ברשת צלייה בשרי [שבדרך כלל יש בה שאריות בשר ושומן] לצליית דגים (רמ"א י"ד סימן קט"ז סעיף ב'), ונראה שאם עטף את הדגים או את הרשת בנייר אלומיניום, שפיר דמי (ע"ש ברמ"א), ומ"מ אם זב שומן הבשר לדג, אסורים אף בדיעבד, [ומשמע דשניהם אסורים], (כפ החיים שם ס"ק ט"ז וס"ק כ"ב).

יג רשת שצלו עליה כבד או בשר שלא הוכשר [בלי מליחה], והיה דם על הרשת בזמן הצלייה, לדעת השו"ע (י"ד סימן ע"ו סעיף ד') כיון שהדם מישרק שריק א"כ גם הרשת והשפוד מותר, וכן גם המזלג [שהפכו את הבשר מצד לצד] מותר, ואינם בולעים מן הדם של הכבד או של הבשר שלא הוכשר, וכן היא דעת הזבחי צדק (בסימן ע"ו ס"ק כ'), וכן נראה דעת הכף החיים (שם ס"ק ל"ז) כהרא"ש וכמבואר בטור ובב"י, ואילו לדעת הרמ"א (שם) לכתחילה יש להחמיר בכל הנ"ל [אע"פ דקיי"ל כבולעו כך פולטו, מ"מ בענין דם לא אמרינן לכתחילה הכי], ולכן לאחר הסרת הכבד מן הרשת, יש לנקותה היטב וללבנה באש משני צידיה בטרם מניחים שם בשר מוכשר, וכן יש לייחד מזלג לשימוש במהלך צליית בשר שאינו מוכשר, ומ"מ בדיעבד [אם לא עשה כנ"ל, וצלה בשר מוכשר לאחר שצלה שם בשר שאינו מוכשר], מותר [דבדיעבד אמרינן כבולעו כך פולטו], וי"א שגם לבני ספרד טוב להזהר בזה, ובעל נפש יחמיר, ותבוא עליו ברכה (בן איש חי שנה שניה פרשת קדושים אות ו').

י"א שאף לדעת הרמ"א דוקא השפוד בעינן ליבון, משום שתחוב בתוכו בכח, אבל רשת צליה אין צורך ללבנו (ספר ילקוט יוסף י"ד סימן ע"ו סעיף ד' אות י' בשם החלקת יעקב חלק ב' סימן קל"ג), וי"א שדין הרשת כדין השפוד (שם בשם ספר ברית מלח, ועיין בשו"ת משנה הלכות חלק ו' סימן קל"ב).

כד לכו"ע אין לצלות לכתחילה כבד יחד עם בשר מוכשר, מפני שהכבד פולט יותר דם ועלול הוא להבלע בבשר שכבר פלט דמו, ומ"מ בדיעבד, אפי' נצלה הכבד [או בשר שאינו מוכשר] על בשר מוכשר, לא נאסר הבשר (שו"ע י"ד סימן ע"ג סעיף ד', רמ"א שם סוף סימן ע"ז, ועיין פרי מגדים י"ד סימן ע"ו שפתי דעת ס"ק כ"ג וכן החיים שם סימן ע"ג ס"ק מ"ג).

יד האוכל בשוק דומה לכלב, וי"א שאף פסול לעדות (מסכת קידושין דף מ' ע"ב), למרות זאת, י"א שמותר לאכול בגנים ובאתרים, כיון שרגילים לאכול שם, והדבר אינו דומה לאכילה בשוק (הגר"מ גרוס בספרו מנחת אמת), וכן לענין איסור אכילה או שתיה בעמידה, המנהג להקל לאכול ממתקים וכדומה בטיולים (הגר"ש גרנוט בשם הגר"ח קניבסקי).

טו היום המנהג הוא שמזמנין בבית העובדי כוכבים, ובהרחמן אומרים הרחמן הוא ישלח לנו ברכה מרובה בהליכתנו ובישיבתנו עד עולם, ונוכל לומר הרחמן הוא יברך את בעה"ב הזה וקאי על בעל הסעודה, ומכ"ש אם כל אחד אוכל משלו שאז אפילו בבית ישראל אומרים הרחמן הוא יברך אותנו וכו', ואם אוכלין במלון ביום דרך עראי בבית עו"ג אפשר דאין זה קביעות ואין מזמנין, וטוב שלא יקבעו אז שלשתן יחד ויצאו מידי ספק (משנה ברורה סימן קצ"ג ס"ק כ"ז).

וכן ה"ה אורח האוכל אצל המארח במקומות ציבוריים שאינם בית, כגון בגינות ציבוריות וכדומה, יש להם לומר בברכת המזון נוסח זה בהרחמן, ולא יאמר הרחמן הוא ישלח לנו ברכה מרובה בבית הזה ועל שלחן זה שאכלנו עליו (הגר"י זילברשטיין בספרו חשוקי חמד על מסכת ברכות דף מ"ו ע"א).

והאוכלים במסעדה או בבית מלון, יש להם לומר הרחמן הוא יברך את בעל הבית הזה, אף על פי שהם משלמים לו על הסעודה, שכן אם בעל הבית לא היה מכין להם את הסעודה, לא היו אוכלים אכילה זו וכספם לא היה משביע אותם (חשוקי חמד שם בשם הגר"ש אלישיב), אמנם עיין במשנה ברורה

(בסימן ר"א ס"ק ז') לגבי הברכה המיוחדת שמברך האורח את בעל הבית יהי רצון שלא יבוש וכו', שמבואר שהמשלם על סעודתו אינו מברכה (ועיין בספר חשוקי חמד שם).

איתא בגמרא מסכת עבודה זרה (דף ל' ע"ב) ת"ר מים שנתגלו, הרי זה לא ישפכם ברשות הרבים, ולא ירביץ בהן את הבית וכו', ולא ירחץ בהן פניו ידיו ורגליו וכו' ע"ש, והובא להלכה בטור (יר"ד סימן קט"ז) ובשו"ע (שם סעיף א') ע"ש, ועל פי זה פסק הרמב"ם (בהלכות ברכות פרק ו' הלכה ז') שאף אין ליטול בהם את הידיים.

וכמה שיעור המשקין שיש בהן משום גילוי, איתא במשנה במסכת תרומות (פרק ח' משנה ה') שבכלים אין להם שיעור, הן רב הן מעט, ובקרקע מ' סאה, והיינו טעמא שבקרקע מ' סאה, לפי שאז אין הארס ניכר בהן, יש מפרשים, שאם הם מ' סאה או יותר, אז הארס בטל בהם ושרי, ופחות מכאן אינו בטל ואסור, ויש מפרשים איפכא, שעד מ' סאה מותר, לפי שהן מועטין ואם היה בהן ארס ניכר אם הם צלולין, אבל כשהן יותר, אפשר שיש בהן ארס ואינו ניכר בהן, וטוב לחוש לדברי שניהם עכ"ל הטור ע"פ הר"ף (במסכת עבודה זרה דף י' ע"ב מדפי הר"ף) והרא"ש במסכת עבודה זרה (פרק ב' סימן י"ג) ע"ש.

והאידינא, שאין נחשים מצויים בינינו, אין חוששים למים מגולים (שר"ע שם), וכן ה"ה שמותר ליטול בהם נטילת ידיים (כף החיים סימן ק"ס ס"ק ב'). וע"פ האמור, אין לחשוש מלהתרחץ בבריכה גדולה שנמצאת בקרקע משום מים מגולים, אבל בריכה קטנה מיטלטלת וכיוצא שהיתה מגולה, ואינה כ"כ גדולה [שאינה מ' סאה] וגם אינה בתוך הקרקע, אם נמצאת במקום שאין נחשים אפשר להקל כיון שהשו"ע נקט שהיום בזמננו אין להחמיר, אבל אם נמצאת במקום שיש נחשים מידי פעם, א"כ לכתחילה יש לכסותה בלילה, ובדיעבד אפשר להקל כיון שיש הרבה פוסקים שהיום בזמננו אין נחשים המזיקים כמו שהיה פעם, ואף אם רואים נחשים פה ושם, בדיעבד ליכא למיחש, ובפרט שהנידון הוא רק לרחיצה ולא לשתייה, וכמו שכתב הפרי תואר (בי"ד סימן קט"ז ס"ק ב') שלרחיצה קיל טפי משתייה.

י"א שאין להיכנס ללא תשלום לאתרים שהאחרים דורשים כסף על הכניסה למקום, מפני שבדרך כלל הוציאו ממון על תחזוק המקום ונקיונו, ואף במקומות שלא אומרים דינא דמלכותא דינא, מ"מ יש בזה משום חילול ה', וגם שמרגיל את עצמו ליטול מאחרים ללא רשות (הגר"ש גרנוט בשם הגר"ש אלישיב), וי"א שבמקומות שאין דינא דמלכותא דינא אין לחוש כי אם משום חילול ה' ולא משום גזל (הגר"ש גרנוט בשם הגרש"ז א').

יה שאלה מעניינת נשאל הגר"י זילברשטיין, לעתים קורה בעת טיול, שבני משפחה מכריחים אחד מבניהם שיסע ברכבת כבלים על פני תהום, למרות שהוא פוחד. האם ראוי לעשות כך, והשיב, נראה שאין לעשות כך, כמו שנתבאר במאירי במסכת שבת (דף קנ"א ע"ב) אסור לישון בבית יחיד, וכן בכל מקום שהוא מביא עצמו לידי נסיון או פחד, דאסור, והכל לפי טבעו, ומכל מקום אם אירע לו כן יחזק את עצמו בביטחון בהשי"ת, ויתעסק בתוך לבו בדברי תורה, על דרך שאמרו במסכת

ברכות (דף ה' ע"א) כל הקורא שמע על מיטתו כאילו אוחז חרב פיפיות בידו, שנאמר רוממות אל בגרונום וחרב פיפיות בידם, עכ"ל.

ולכן אותם האנשים המפחדים מפחד גבהים והטיסה במטוס גורמת להם פחד, ימנעו מנסיעה אם יוכלו להמנע מכך, ויעויין במסכת גיטין (דף ע' ע"א), וכמו כן אין להשאיר ילד קטן לבדו בבית נעול כמבואר במסכת יומא (דף פ"ד ע"ב) ובמשנה ברורה (סימן שכ"ח ס"ק ל"ח) שחוששים שמא יבהל ויסתכן (פניני חשוקי חמד א"ב תשע"ח).

מי שיש לו בית בקאנטרי, ובקאנטרי יש תקנון ובו כתוב שזכאים לשימוש בבריכה רק האב ובניו, ולא שאר בני המשפחה, ועתה כדי להעלים נכסים מהרשויות, החליט האב להעביר את שם הבית בקאנטרי לאחד מבניו, נראה שאפ"ה שאר בנים של האב רשאים עדיין להשתמש בבריכה, משום שהאב לא מסר באמת את רשות הבית לאותו בן, ורק מפני הרשויות עשה כן.

הרואה את הים הגדול [התיכון], מברך ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם עושה הים הגדול (ש"ע סימן רכ"ח סעיף א'), [ולפי גירסת המגן אברהם (שם ס"ק ב') עשה את הים הגדול], וכ"ש אם רואה את האוקיינוס האטלנטי (הלכה ברורה שם סעיף ב'), ועל שאר הימים [חוץ מים המלח] ונהרות [שנזכרו בפסוק (בראשית פרק ב' מפסוק י"א עד פסוק י"ד)], הרים וגבעות [המשונים וניכרת גבורת הבורא בהם], אומר ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם עושה מעשה בראשית (ש"ע שם סעיף ב' וסעיף ג'), וי"א דכיון שיש מחלוקת בברכת הים התיכון, לכן יברך עושה מעשה בראשית ומיד יאמר עושה הים גדול (ש"ת מנחת יצחק חלק א' סימן ק"י), ואם ראה את הים הגדול ואח"כ שאר ימים, או איפכא, אינו חוזר ומברך שנית כלל (הלכה ברורה שם).

ודע, דכל הברכות האלו אינו אלא כשרואה אותם משלשים יום לשלשים יום (משנה ברורה שם ס"ק ב'), ואם לא בירך בפעם הראשונה שראה, אם הוא עדיין בתוך שלשים יום לראייה הראשונה, אפשר שלא יברך (עיין ביאור הלכה סימן ר"ח סעיף א' ד"ה במקום), ומצוי שבמשך הנסיעה, כשמתקרבים לקרבת הים כבר רואים את הים, ובהמשך הנסיעה מתכסה הים ע"י הבניינים, ונכנסים לספק אם עוד רשאי לברך או לא, ולכן יש לשים לב, שמיד שרואה את הים לברך.

ומנהג העולם לברך ברכות אלו ללא שם ומלכות, [משום שיש שכתבו שברכות אלו אינו אלא רשות ולא חובה], (כף החיים סימן רכ"ז ס"ק א', ועיין רמ"א סימן רכ"ג סעיף א' ובן איש חי שנה א' פרשת עקב אות ט"ז).

נהרות שנתהוו לאחר מעשה בראשית, אין מברכין עליהן (משנה ברורה סימן רכ"ח ס"ק ד'), ולכן הרואה הרים הגבוהים שברומא [וכיוצא], אינו מברך, דלאו מעשה בראשית הם כדאמרינן במסכת סנהדרין (דף כ"א ע"ב) שבשעה שנשא שלמה את בת פרעה, ירד גבריאאל ונעץ קנה והעלה שרטון ועליו נבנה כרך גדול שברומי (ספר שולחן מלכים כ"י, לרבי יצחק בואינו זצ"ל ראב"ד ירושלים בשנת תל"ז – מובא בקובץ זכור לאברהם, תשנ"ה עמוד צא, ש"ע א"ח סימן רכ"ח, וכן מובא בשמו גם בספר זכר נתן לרבי נחמן נתן קורונל זצ"ל, דיני ברכת הימים אות א'), ועיין חידושי אגדות למהר"ל (סנהדרין שם) בעומק הדבר של נעיצת הקנה ומה שגדל עליו כרך גדול שברומי.

כב המבקר בגן חיות⁴ ורואה פיל, קוף או קיפוד מברך ברכת משנה הבריות (שו"ע סימן רכ"ה סעיף ח' וכפ החיים שם ס"ק ז"ן), וטעם שמברכים ברכה זו רק על סוגים אלו, והרי יש עוד חיות שבריייתם משונה, משום דבזמן דור הפלגה נפרע הקדוש ברוך הוא מן האנשים, שהפכן לקופים ופילים, והיינו שהקוף דומה לאדם, והפיל מבין לשון בני אדם (כך כתוב במלאכת שלמה על מסכת כלאים פרק ח' משנה ו' ששמע כן מפי החכם המקובל רבי משולם זצ"ל), וי"א שמברכים ברכה זו על כל החיות חוץ מדגים (הגר"ש גרנוט בשם הגרש"א), וי"א שלא מברכים ברכה זו רק על בעלי חיים המוזכרים בש"ס במסכת ברכות (דף נ"ח ע"ב, הגר"ש גרנוט בשם הגר"ח קניבסקי).

כג אין לברך כל ברכות הראיה, רק כשרואה אותם ממש בחיותם, ולא בדרך תמונה (מפי הרה"ג מסעוד בן שמעון), ומקור לדין זה הוא, בברכי יוסף (סימן רכ"ד ס"ק א') שהסתפק בראיה מהחלון שמכוסה בזכוכית שקופה, האם יכול לברך, או שהזכוכית מהווה הפסק, והעלה להלכה שהדבר ברור שאפשר לברך גם דרך זכוכית, כיון שרואה היטב ע"ש, ומוכח מדבריו, שדרך זכוכית שרואה את הדבר עצמו, מותר, אבל בתמונה אינו רואה את הדבר עצמו, וכן מבואר בשו"ת בצל החכמה (חלק ב' סימן ט"ז) שצריך דווקא ראייה מוחשית, ולא בתמונה.

ויוצא מזה, שהנוסע באוירון, ובדרכו הוא טס מעל לימים נהרות הרים ומדברות, כל שרואה אותם ראייה בהירה וברורה, צריך לברך על ראיתם, ואע"פ שאינו רואה אותם אלא מתוך האוירון הטס בגובה כמה מילים מעל לפני ההרים והימים (שו"ת בצל החכמה שם).

כד י"א שאין מברכים ברכה זו אלא פעם ראשונה [שראה אותם בחייו] בלבד (שו"ע שם סעיף ט' וכפ החיים שם ס"ק נ"א וס"ק ס"ה), וי"א משלשים יום לשלשים יום שלא ראה אחר כמוהו (רמ"א שם סעיף ט'), ולמעשה, י"א שאחר פעם ראשונה יברך בלי שם ומלכות (משנה ברורה שם ס"ק ל'), ואפשר שאם ראה קוף לאחר שלשים יום מפעם ראשונה, יברך בשם ומלכות, כיון שהם משונים מתחילת ברייתם (הגר"ח קניבסקי בשער העין פרק ט"ו הערה כ"ג, וע"ש שכתב כן אף לדעת המשנה ברורה הנ"ל), וי"א שכל שראה בעלי חיים משונים הנ"ל (פיל, קוף וקיפוד) לאחר שלשים יום, מברך בשם ומלכות (חזו"א בארחות רבינו חלק ג' עמוד רכד). ומן הראוי לכתוב מה שהביא בספר קב הישר (סימן פ"ד) שיש לו לאדם רשות לראות בריות משונות, ועל זה תקנו חז"ל ברכת משנה הבריות, ומ"מ לא ישיע עיניו בהם בהסתכלות רבה, רק דרך ראייה ארעית, ובפרט אשה בהריון, יש לה להימנע מלהסתכל בבריות משונות].

כה מותר להרוג [בימות החול] בעלי חיים המצערים אנשים, [כגון פרעושים, זבובים, יתושים ועכברים], ואין בזה משום צער בעלי חיים, אלא שמ"מ טוב יותר שלא להורגם בידים, אלא רק להניח שם דבר שיהרגם, כדי שלא ישפיע הדבר, ויגרום לו למידת אכזריות (שו"ת אגרות משה חר"מ חלק ב' סימן מ"ז אות א' וחוט שני שבת חלק א' פרק ט"ו ס"ק ב').

⁴ מן הראוי לצטט כאן דברי החזו"א בספר אמונה ובטחון (פרק א' אות ז'), שכתב בזה"ל, בעלי החיים משתווים עם האדם במבנה הגוף ובחינותיו וסגולותיו, חומר גופן בשר ודם, גיד עצם וקרמה, והם בעלי נפש חיונית, בעלי חושים כמו האדם, ניזונים כבני אדם, בעלי שני מינים זכר ונקבה, ומותר אדם מן הבהמה בחכמה ובדיבור. בעלי החיים משמשים את האדם, כמו שור לעול וחמור למשא, ומכינים מזון לאדם, חלב וביצים, ומהם שמכינים צמר ללבוש, ומהם שהם עצמם מאכל לבני אדם, ונבראו בסוגים שונים ובמינים רבים, ומזונותיהם שונים זה מזה. ומהם שאין בני אדם נהנין מהם, כמו חיות טורפות ונחשים ושקצים ורמשים, ואמנם יש בהם צורך ותועליות נעלמות, ולפעמים האדם נענש על ידן, ולפעמים האדם לומד מהן חכמה ומוסר, וכבר הורגלנו במציאותן, ואנו נרגשים כי מבלעדם היה העולם חסר, ואין העולם יפה ושלם אלא כשחיות טורפות בו ע"כ.

- כו צריך לזיזהר מזיעת האדם, שכל זיעת האדם סם המוות, חוץ מזיעת הפנים (ש"ע י"ד סימן קט"ז סעיף ד').
- כז משחת שיזוף אינה צריכה הכשר, ואף שלפי דעת הביאור הלכה (בסימן שכ"ו סעיף י' ד"ה בשאר חלב) אסור [מעיקר הדין] להשתמש בסבון העשוי מחלב, כי סיכה כשתיה, ולפחות אסור מדרבנן, מ"מ י"א שטבל שנפסל מאכילת אדם, בטל ממנו שם טבל, למרות שראוי לסיכה ולבהמה, לפיכך שמן טבל שהניחוהו בסבון אינו אסור בשימוש, שאין אסור הנאה של כילוי ולא חומרת סיכה כשתיה, אלא בראויין למצותן (חזו"א בהלכות דמאי ריש סימן ט"ו ס"ק א', ועיין שו"ת אור לציון חלק ג' פרק ח' תשובה ו' ובספר מאור השבת חלק ב' סימן ל' ס"ק ו' בשם הגרש"ז א), ומ"מ אף לדעת המשנה ברורה דס"ל שמעיקר הדין אסור, ע"ש שכתב שמנהג העולם להקל בזה, ורק המדקדקים נזהרים (ועיין בספר חוט שני פסח פרק ז' ס"ק ב').
- כח אשה שיש לה קילופי עור מחמת שיזוף, צריכה להסיר כל מה שיכולה בלא כאב, והשאר אינו חוצץ, כיון שאין עומדים להינטל מן הגוף כמו שהן עכשיו עד שיתקלף יותר, שאז לא תצטער בנטילתם, וממילא הוי כחלק מגופה (ספר בדי השולחן סימן קצ"ח סוף ס"ק קס"א ומנחת שאול הלכות נדה פרק ז' דיני חציצה).
- כט טבילת כלים צריכה להיות במקוה הכשרה לטבילת נשים (ש"ע י"ד סימן ק"כ סעיף א'), ולכן אין לטבול כלים בבריכת שחייה, מיהו גברים יכולים לטבול טבילת עזרא בבריכת שחייה שיש בה ארבעים סאה מים שאובים (משנה ברורה סימן פ"ח ס"ק ד'), וה"ה לענין טבילה לתוספת קדושה, כגון בערב שבת (ספר דברי תורה מהדורא תנינא סימן פ"ג), ובשעת הצורך, אף אם לבוש בבגד ים, אם הוא רפוי לית לן בה (עיין רמ"א י"ד סימן קצ"ח סעיף א' וש"ך שם ס"ק נ"ח), וי"א שניתן לפתוח מעט את מקום ההידוק של בגד הים תחילה במקום המהודק, כדי שיכנסו מי הים לתוכו, ואז מועיל גם אם בזמן הטבילה המקום מהודק, [והוא על פי דברי הט"ז (שם ס"ק כ"ז) בדעת הרמב"ם והרמב"ן, דס"ל שגם האוחז בחבירו בכח בשעת הטבילה, אזי אם הדיח ידיו תחילה במי המקוה, אינו חוצץ, וא"כ אפשר שהוא הדין כאן, ולפחות לטבילה לכבוד שבת ולעניינים שאינם חיוב].
- ל כתוב בתורה (שמות פרק כ' פסוק כ') לא תעשון אתי אלוהי כסף ואלוהי זהב, וילפינן בגמרא (במסכת ראש השנה דף כ"ד ע"א) לא תעשון כדמות שמשי ע"ש, נמצא שאסור לצייר צורת האדם, חמה ירח וכוכבים וכיוצא אפי' לנוי בעלמא, וכך נפסק להלכה (ש"ע י"ד סימן קמ"א סעיף ד').
- אלא שאין האמור שאסור לצייר צורת אדם, אלא כשצר צורה בולטת, אבל בלאו הכי, אלא צר צורה שוקעת לית לן בה (ש"ע שם), ולפי זה ה"ה שמותר לצלם את האדם, כי אע"פ שאין התמונה שוקעת, מ"מ אינה בולטת, מיהו י"א שאסור לצייר צורות אלו בין בולטת ובין שוקעת (ט"ז שם ס"ק י"א בשם הרמב"ן), ולשיטתם לכאורה אין לצלם את האדם.
- והמנהג הוא להקל לצלם את האדם, דנראה דכל צורות דאסרינן אינם אסורים אלא בצורה שלימה ממש, כגון צורת אדם בשתי עינים וחוטם שלם וכל הגוף וכיוצא בו, אבל לא חצי הציור כדרך קצת הציירים צד אחד של הצורה, וזה אינו אסור (ש"ך שם סוף ס"ק כ"ה), ולפי זה יש לפגום את אחד מאברי הגוף של בובות העשויות תבנית האדם [לשם שחוק ושעשוע לילדים], וי"א שאינו צריך, משום שהם מבוזים, ואין חשש שהם לעבודה זרה.

וצורת חמה ולבנה וכוכבים, אסור לציירם בין בולטת ובין שוקעת, לפי שאינם בולטים ברקיע (ש"ע שם), ונמצא שאסור לצלם את שקיעת החמה, ויש ללמד ולהזהיר להמון העם על כך, (ועיין בשו"ת שאילת יעב"ץ חלק א' סמן ק"ע, יערות דבש חלק א' דרוש ב', שו"ת דברי מלכאל חלק ג' סימן נ"ח, שו"ת מנחת יצחק חלק י' סימן ע"ב, ספר אורחות רבינו חלק א' סימן קפ"ח ושו"ת שבט הלוי חלק ד' סימן קע"ד).

השחתת עץ מאכל:

א איסור להשחית עץ מאכל הוא מהתורה (דברים פרק כ' פסוק ט"ט) לא תשחית את עצה לנדח עליו גרזן וגו', ונפסק ברמב"ם (בהלכות מלכים פרק ו' הלכה ח') שכל הקוצץ אילן מאכל דרך השחתה לוקה, ובגמרא במסכת בבא קמא (דף צ"א ע"ב) מבואר דאיכא סכנה בדבר.

ב אלא שכתוב בגמרא במסכת בבא קמא (דף צ"א ע"ב) וברמב"ם (שם הלכה ט') שאם פירותיו מועטים עד שאין תועלת להחזיקו ולטרוח בו מחמת מיעוט פירותיו, מותר לקצו, ועיין בשו"ת מנחת שלמה (חלק ב' סימן ק' אות ב') שאם הריוח המגיע ע"י הפירות האילן אינו מגיע למחיר ההוצאות והטורח להוציא עבור החזקתו, מותר לקצו.

וכן כתב הרא"ש במסכת בבא קמא (פרק ח' בימין י"ז) שאם היה צריך למקום האילן, מותר לקצו, אע"פ שהאילן עושה פירות, מיהו עיין בשו"ת בית יעקב (סימן ק"מ) שכתב שדברי הרא"ש אינם מוסכמים, והביא שהתוס' במסכת בבא בתרא (דף כ"ו ע"א ד"ה אנא) חולקים על הרא"ש.

ג לדינא, הט"ז (ביר"ד סימן קט"ז ס"ק ו') ורוב הפוסקים פסקו להתיר ע"פ הרא"ש הנ"ל, וכן צידד בשו"ת בשמים ראש (סימן של"ד), ועכ"פ ע"י עכו"ם יש להתיר לכו"ע, והובאו דבריו בפתחי תשובה (יר"ד סימן קט"ז ס"ק ו').

וכן עיין בשו"ת שאילת יעב"ץ (חלק א' סימן ע"ו) כתב לצדד שאף היכא דצריך למקום האילן וש"י לקוצו מדינא, מ"מ עדיין איכא משום סכנה, ולכן כתב שאין לקוצו אלא ע"י גוי.

וכן בשו"ת חיים שאל להחיד"א (סימן כ"ג) כתב שאף בנידון דידן יש סכנה, ויש לעוקרו ע"י גויים עם השורשים שלו ולנטועו במקום אחר, וכן כתב הפתחי תשובה (שם) בשם החתם סופר, דהיכא דאפשר לעוקרו ולנטועו במקום אחר, אסור לקוצו.

מיהו בשו"ת שבט הלוי (חלק ב' סימן מ"ז) כתב שמתוך הניסיון מוכח שהדבר קשה מאוד להעביר עם השורשים למקום אחר, ולכן כתב שאם יש צורך בדבר לקוצץ האילן, יש להקל לקוצו כדרכו ע"י גוי בלא השורשים, ועיין עוד בשו"ת שבט הלוי (חלק ה' סימן צ"ה ובחלק ו' סימן ק"ב אות ב') שהוסיף שראוי שימכור מקום האילן והאילן לגוי עצמו, והגוי יעקרנו.

וכן פסק בשו"ת יביע אומר (חלק ה' יר"ד סימן י"ב) כהרא"ש שמותר לקצוץ לצורך מקום, ודוקא לצורך מגורים ולא לרווחא דמילתא, ולרווחא דמילתא יש לקוצו ע"י גויים.

וכן הוא בשו"ת חוות יאיר (בסימן קצ"ה), שאין להתיר לקצוץ אלא לצורך מגורים ולא לצורך טיול או תוספת אור ע"ש, ועיין בכף החיים (יר"ד סימן קט"ז ס"ק פ"ה וס"ק פ"ו).

ד ונראה שלצורך מסחרי הרי הוא כמו מגורים ומותר ע"י גויים, ובפרט אם האילן לא היה עושה פירות הרבה.

